

**PILVILINNOJA VAI IHAN OIKEITA UNELMIA?
HAAVEEN KÄSITTEEN LAADULLINEN TARKASTELU**

Leena Kurki

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Psykologian laitos
18. marraskuuta 2009

Tiivistelmä

Pilvilinnoja vai ihan oikeita unelmia? Haaveen käsitteen laadullinen tarkastelu

Tekijä: Leena Kurki

Ohjaajat: Katja Kokko ja Pirjo Nikander

Psykologian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto

Syksy 2009

70 sivua

Tutkimuksessa tarkasteltiin haaveen ilmiötä laadullisin tutkimusmenetelmin. Aineisto oli osa v. 1968 käynnistynyttä Lapsesta aikuiseksi -tutkimushanketta, jonka v. 2001 kerättyä haastattelumateriaalia työssä käytettiin. Aineisto koostui 238:n 42-vuotiaan tutkittavan vastauksista puolistrukturoituihin kysymyksiin, joissa tiedusteltiin nuoren aikuisiän haaveita ja niiden toteutumista. Työn yhtenä tavoitteena oli saada käsitys haastateltavien haaveilemista asioista. Lisäksi haaveen käsitettä pyrittiin ymmärtämään tarkemmin ja tämän vuoksi tutkimusta tehtiin myös selvästi aineistolähtöisesti hyödyntäen diskurssianalyttista tutkimusotetta. Kiinnostus kohdistui erityisesti haastattelupuheessa rakentuviin moraalisiin merkityksiin. Tavoitteena oli katsoa, millaiseksi haaveen käsite aineistossa rakentuu ja erottuuko haavepuheesta ikään ja elämäntapaan liittyviä moraalisia piirteitä. Sisältöjen luokittelun tuloksena haaveiden havaittiin liittyvän mm. työhön/opiskeluun, perheeseen, parisuhteeseen, asumiseen, talouteen sekä esim. vapaa-aikaan, harrastuksiin ja menopeleihin. Haaveen ilmiö muodostui puheessa erilaisten ulottuvuuksien ja ääripäiden kautta: tutkittavat ottivat kantaa haaveidensa kokoon ja realismukseen sekä arvottivat haaveitaan ja haaveilua yleisemmin. Aineistossa näkyvän haaveiden luokittelu- ja moraalityön pohjalta hahmoteltiin haaveen kulttuurinen merkityskartasto. Tutkimuksessa nousi esille haaveilun ikää ja elämäntapaa käsittelevää moraalipuhetta, vaikkei aineisto teemaa kovin laajasti onnistunutkaan tavoittamaan. Aineisto tarjosi myös haastattelututkimukseen liittyviä metodologisia huomioita kuten sen, että haastattelukysymys voi jo itsessään sisältää moraalisia merkityksiä. Lisäksi työssä pohdittiin haaveen ja tuoreen Sehnsucht-käsitteen välisiä yhteyksiä.

Avainsanat: haave, unelma, diskurssianalyysi, moraalit, elämäntapa, puolistrukturoitu haastattelu, Sehnsucht.

Sisältö

Tiivistelmä	i
Sisältö	ii
1 Johdanto	1
1.1 Haaveen käsite	1
1.1.1 Haaveet ja elämänkaari	4
1.2 Kaipuu psykologisessa tutkimuksessa	5
1.3 Tutkimuksen tavoitteet ja kysymyksenasettelu	7
2 Tutkimuksen toteuttaminen	9
2.1 Aineiston esittely	9
2.2 Tutkimusaiheen rajaus	10
2.3 Käytetyt tutkimusmenetelmät	11
2.3.1 Haavesisältöjen luokittelu	11
2.3.2 ATLAS.ti-ohjelma aineiston analyysin apuvälineenä	12
2.3.3 Diskurssianalyysi haavepuheen analysoinnin keinona	13
2.3.4 Diskurssin moraalinen aspekti	16
2.3.5 Aineiston diskurssianalyttisen prosessin kulku	19
3 Nuoren aikuisuuden haavesisällöt	21
3.1 42-vuotiaiden haavesisältöjä	25
4 Moraalinen haavepuhe	27
4.1 Haastattelukysymyksiin sisältyvät kulttuuriset oletukset ja syntyvä haaveilun luonnollisuus -puhe	28
4.1.1 Kulttuurisen ikonografian hyödyntäminen	29
4.1.2 Erot kysymyksen kuulemisen tavoissa	31
4.2 Haaveisiin liittyvät moraaliset luokittelut ja arvotukset	33
4.2.1 Haaveita isolla ja pienellä hoolla	34
4.2.2 Haaveiden realistisuus	39

4.3	Haaveen ikä- ja elämäнкаariulottuvuus	45
4.3.1	Ikä ja haavesisällöt	46
4.3.2	Haaveilu ja elämäнкаari	48
5	Pohdinta	52
5.1	Tutkimuksen empiirinen anti	52
5.1.1	Haavesisällöt	52
5.1.2	Haaveilu ja moraalipuhe	55
5.2	Tutkimuksen käsiteellinen anti	58
5.3	Tutkimuksen metodologinen anti	61
5.4	Tutkimuksen yleisempi arviointi	63
	Lähteet	66

1 Johdanto

1.1 Haaveen käsite

Haave ja unelma ovat yleisiä käsitteitä, jotka esiintyvät hyvin monenlaisissa yhteyksissä arkipuheesta iskelmälyriikoihin ja poliittisiin palopuheisiin. Nykysuomen sanakirjan (Sadaniemi, 2002b) mukaan ihmisillä voi olla unelma esim. omasta kodista, paremmista päivistä, lemmestä tai onnesta. Edelleen kirja ehdottaa unelmaan voivan liittyä seuraavanlaisia piirteitä: salainen, kaunis, puhdas, ruusuinen. Unelma vaikuttaa olevan jotain aivan tuttua, mutta silti käsitteen merkitys jää hieman hämäräksi. Synonyymisanakirja (Jäppinen, 1999) määrittelee unelman synonyymeiksi seuraavat termit: haave, toive, pilvilinna, tuulentupa, päiväuni, utopia, illuusio. Tällainen käsitteiden kirjo luo vaikutelman siitä, ettei unelman ilmiö olekaan aivan yksinkertainen.

Kansainvälisessä tutkimuksessa unelmaa vastaava 'dream' liitetään yleensä unitutkimukseen ja psykoanalyttiseen perinteeseen. Osin tästä syystä käytän työssäni tulevaisuuteen suuntautuvista ajatuksista vastedes lähinnä haave-termiä, joka vastaa parhaiten ilmiöstä usein käytettyä englanninkielistä käsitettä 'wish', toive, haave. Suomessa toiveella viitataan Nykysuomen sanakirjan (Sadaniemi, 2002c) mukaan ajatukseen jostakin, jonka odotetaan tai toivotaan toteutuvan, kun taas haave on "usein selvään muotoon kiteytymätön ajatus jostakin tulevasta asiasta tai tapahtumasta, kaunis tulevaisuuden kuvitelma, utukuva" (Sadaniemi, 2002a). Myös mm. seuraavia käsitteitä käytetään joskus kansainvälisessä kirjallisuudessa viittaamaan nyt tarkastelun kohteena olevaan haaveen ilmiöön: päiväunelma (engl. daydream; Singer, 1975), fantasia (fantasy; Klinger, 1971), tulevaisuuden odotus (future expectation; Oettingen & Mayer, 2002) ja kaipuu (Sehnsucht; Scheibe, 2005).

Haaveilua on tarkasteltu monesta näkökulmasta. Alunperin siitä kiinnostuttiin ennen kaikkea keinona tutkia ja hahmottaa paremmin ihmisen tietoisuutta, tiedonkäsitteilyä ja mielikuvitusta. 1900-luvun alkupuolelta aina noin 1970-luvulle haaveita selvitettiin psykologiassa muutamien kyselytutkimusten ja haastatteluiden lisäksi tarkastelemalla ihmisten unia sekä teettämällä tutkittavilla erilaisia projektiivisiä testejä kuten Thematic apperception test:iä (TAT). Vuosituhannen taitteen lähestyessä haaveen ilmiötä pyrittiin selventämään enemmän mittaamalla. Tarkoituksena oli saada kuvailevaa tietoa

haaveilun piirteistä. Viime aikoina ilmiötä on alettu lähestyä mm. toimintateoreettisesta ja motivaatiotutkimuksen suunnasta. Haaveet on liitetty osaksi yksilön tavoitteellista toimintaa.

Viime vuosikymmenen alussa Freud (1981) oli kiinnostunut ihmisen sielunelämästä – ja myös haaveilusta. Hän käsitti haaveet osaksi tiedostamatonta persoonallisuuden puolta ja piti yöllisiä unikuvia täyttyneinä haaveina. Freud erotti myös 'valveunet', jotka ovat hereillä olon aikana esiintyviä erilaisia mielikuvituksen tuotteita. Ne käsittelevät tilanteita ja tapahtumia, joissa yksilön tarpeet, kunnianhimo, vallanhalu tai eroottiset toiveet pääsevät tyydyttymään. Osa valveunista on hetkellisiä, toiset taas elävät pitkään ajasta toiseen. Valveunet vaikuttaisivatkin muistuttavan jossain määrin haaveen ilmiötä. Freudin ja psykoanalyttisen koulukunnan vaikutuksesta psykologian tutkimuskentälle jäi elämään voimakkaana ajatus siitä, että yksilön haaveilua tutkimalla voidaan erotella erilaisia persoonallisuustyyppisiä tai arvioida yksilön sisäisiä psyykkisiä rakenteita ja tilaa.

Melko diagnostisesti painottuneen suuntauksen jälkeen mm. Klinger (1971) kehitti 1960- ja 1970-luvuilla teoriaa fantasiasta, ja esitti haaveilun olevan hyvin yleinen ihmisen elämään kuuluva ilmiö, jolla on suuri merkitys käytännön toiminnalle. Klingerin (1971) mukaan haaveet heijastelevat helposti yksilön sen hetkisiä pyrkimyksiä, kesken-eräisiä tehtäviä tai huolia. Haaveiluprosessilla on tärkeä rooli yksilön tiedonkäsittelyssä: haaveillessa hän järjestää ja yhdistelee tietoa sekä auttaa pitämään mielessä tärkeitä asioita (Klinger, 1971).

Päiväunelmoinnin (daydreaming) ilmiöön ovat perehtyneet mm. Singer (1975) ja Giambra (2000). Molemmat määrittelevät päiväunelman äkillisesti syntyväksi ajatuksiksi tai mielikuviksi, joka muuttaa tajunnan sisältöä ja suuntaa tarkkaavaisuuden pois käsillä olevasta tehtävästä. Päiväunelmien kohteet voivat olla joko epärealistisia tai arkisia (Giambra, 2000).

Erään tukea saaneen määritelmän mukaan haaveet ovat todellisuuden rajoituksista riippumattomia toivetiloihin (Ehrlichman & Eichenstein, 1992; Heckhausen & Kuhl, 1985). Heckhausen ja Kuhl (1985) ovat rakentaneet teorian haaveen kehittymisestä kohti toimintaa ja sen toteuttamista. Teorian mukaan yksilö löytää ensin jotain arvokasta ja emotionaalisesti mielekäästä, joka sitten muuttuu haaveeksi. Haaveet sijaitsevat fantasian

tai epärealistisuuden maailmassa, johon ei kuulu esim. haaveen toteutumisen todennäköisyyden miettiminen. Kun fantasian toteutumista sitten aletaan tarkemmin suunnitella, vaihtuu haave haluksi. Kattavan resurssien arvioinnin ja toimintakeinojen miettimisen jälkeen halusta tulee aikomus, joka vähitellen konkretisoituu toiminnaksi.

Ehrlichman ja Eichenstein (1992) ovat tutkineet näitä todellisuudesta riippumattomia haaveita pyytämällä aikuisia valitsemaan listalta henkilökohtaisia haaveitaan. Tutkijat päätyivät tarjoamaan tutkittaville valmista 48 kohdan listaa, koska arvelivat omien yksityisten ja epärealististen haaveiden olevan vain heikosti ihmisten muistettavissa. Tutkimuksen perusteella aikuisten haaveet käsittelivät eniten syvän rakkauden kokemista, läheisten elämistä terveisinä, maailmanrauhaa, omaa taidokkuutta ja menestymistä sekä omaa hyvää terveyttä.

King ja Broyles (1997) puolestaan pyysivät tutkittavia itse tuottamaan kolme haavetta. Tutkijoiden mukaan haaveilu on ihmisille niin yleistä ja tuttua, että asiaa voidaan selvittää avokysymyksin. Valmis lista tuottaisi heidän mukaansa vaan vääristyneitä haaveita. Tutkimuksessa yleisimmät haaveet liittyivät mm. saavutuksiin, ihmissuhteisiin, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, vaikuttamiseen, onnellisuuteen sekä rahaan (King & Broyles, 1997). Nämä tutkijat kuten myös Ehrlichman ja Eichenstein (1992) totesivat haavesisältöjen olevan hyvin pitkälle samanlaisia miehillä ja naisilla. Miehet haaveilivat naisiin verrattuna todennäköisemmin seksiin (Ehrlichman & Eichenstein, 1992; King & Broyles, 1997) ja valtaan sekä omaan persoonaan ja uskontoon liittyvistä asioista (King & Broyles, 1997). Naiset puolestaan haaveilivat miehiä selvästi todennäköisemmin onnellisuudesta, paremmasta ulkonäöstä ja terveydestä (King & Broyles, 1997). Haaveilun havaittiin olevan yhteydessä myös persoonallisuuden piirteisiin ja yleisemmin hyvinvointiin (King & Broyles, 1997). Edellisten haavetutkimusten tuloksia tarkastellessa voi todeta, etteivät ihmisten nimeämät haaveet näytä kuitenkaan olevan täysin todellisuudesta riippumattomia, vaikka mm. Ehrlichman ja Eichenstein (1992) näin määritteleivätkin.

Oettingen (1996, 1999) sekä Oettingen ja Mayer (2002) ovat tarkastelleet tulevaisuuteen suuntautuvaa ajattelua motivaation ja toiminnan näkökulmasta ja pyrkineet selvittämään sitä, miksi jotkut tulevaisuuden visiot toteutuvat kun taas toiset jäävät vain ajatuksen asteelle. He erottavat toisistaan kaksi erilaista ajattelutapaa: Ensinnäkin tule-

vaisuuden tapahtumia koskevat odotukset (expectancy judgments), joihin liittyy näiden asioiden toteutumisen todennäköisyyden arviointia menneiden kokemusten ja onnistumisten valossa. Toinen ajattelutapa on fantasiointi, spontaanien tulevaisuutta koskevien mielikuvien viljely.

Näillä ajattelutavoilla on havaittu olevan erilaiset vaikutukset motivaatioon ja toimintaan (Oettingen, 1996, 1999; Oettingen & Mayer, 2002). Korkeat odotukset toiveiden toteutumisesta sekä mielessä olevat keinot näiden saavuttamiseksi lisäävät ihmisten työskentelymotivaatiota ja samalla menestystä saavuttaa toiveitaan. Sen sijaan myönteisten, päiväunelmien kaltaisten fantasioiden on havaittu vähentävän ihmisten intoa toteuttaa tulevaisuuskuviaan. Tutkijat arvelevat, että jo kuvittelu itsessään on näille ihmisille palkitsevaa eivätkä he ymmärrä ottaa huomioon todellisuuden reunaehdoja.

1.1.1 Haaveet ja elämänkaari

Haaveita käsittelevä kirjallisuus on ollut kauan psykoanalyttisen ja psykiatrisen näkökulman sävyttämää. On myös mielenkiintoista huomata, että useat aiheita käsittelevät empiiriset tutkimukset on toteutettu lapsilla ja nuorilla. Kun kulttuuriamme katsoo hie- man tarkemmin, voi haaveilun nähdä yhdistettävän lähinnä lapsuus- ja nuoruusaikaan. Lapsilta kysytään haaveammateista ja ylioppilaskortissa voi lukea teksti ”Unelmat on tehty toteutettaviksi”. Kuinkahan monessa viisikymppiselle tarkoitetussa kortissa on tällainen teksti? Haaveilevatko keski-ikäiset tai ikääntyneet ylipäänsä mistään? Näitä elämänvaiheita on tutkittu erittäin vähän haaveiden näkökulmasta. Kenties aikuisuus tai vanhuus nähdään kulttuurissamme vaiheina, jolloin haaveita ei enää ole ja tilalla on ehkä vain katumusta niistä asioista, joita ei tullut ikinä koettua. Millaisista asioista keski-ikäisen olisi sitten sallittua unelmoida? Tutkin haaveiluun liittyvää ikämoraalia omassa työssäni.

Iän on havaittu liittyvän erilaisiin päiväunelmoinnin piirteisiin (Giambra, 2000). Giambra tutki ihmisten päiväunelmointia sekä pitkittäis- että poikkileikkausasetelmalla parin vuosikymmenen ajan ja havaitsi päiväunelmoinnin toistumistiheyden ja unelmointiin uppoutumisen vähenevän asteittain iän myötä. Ikä on yhteydessä myös siihen, mi- hin ajan ulottuvuuteen päiväunelmointi eniten suuntautuu. Ikääntymisen myötä ajatuk- set suuntautuvat vähenevästi nykyisiin tai tulevaisuuden asioihin ja enenevästi men-

neisyyttä koskeviin asioihin. Myös päiväunelmoinnin sisällöissä havaittiin joitain eroja iän mukaan: seksuaaliset unelmat vähenivät selvästi iän myötä, samoin saavutuksia ja sankaruutta käsittelevät ajatukset. Vaikka päiväunelman ja haaveen käsitteet toisistaan hieman eroavatkin, viittaavat Giambran tulokset siihen, että kaikenlainen visiointi on, unelmointitiheyden harvenemisesta huolimatta, luonnollinen osa myös aikuisen ja vanhuksen arkea.

Haaveilun ja elämänkaaren kannalta mielenkiintoista on myös se, heijastuvatko teorioista tutut kehitystehtävät jotenkin haavesisältöihin. Esimerkiksi tutkimuksessani keskiytävään nuoren aikuisuuden vaiheeseen liittyviä kehityshaasteita ovat ennen kaikkea parisuhde ja perhe-elämä. Havighurst (1972) pitää varhaisaikuisen tehtävinä sopivan puolison valitsemista, parisuhde-elämän oppimista, perheen perustamista, lasten kasvatamista sekä kotitaloudesta huolehtimisesta. Lisäksi etenkin nuorten miesten kehityshaasteena on päästä alkuun ammatillisella uralla. Erikson (1980) nimeää Havighurstin tavoin nuoren aikuisuuden keskeisimmäksi haasteeksi intiimiyden saavuttamisen puolison kanssa. Daniel Levinson (1986) mukailee edellisiä kehitysteoreetikkoja ja yhdistää varhaisaikuisuuden elämänvaiheeseen mm. rakkauden, seksuaalisuuden, perhe-elämän ja ammatillisen edistymisen haasteet.

1.2 Kaipuu psykologisessa tutkimuksessa

Psykologiassa on viimeisen vuosikymmenen aikana ryhdytty tutkimaan haaveeseen läheisesti liittyvää kaipuun käsitettä. Saksalaisessa kulttuuriperinteessä tällaista voimakkaan kaipuun kokemusta tilanteessa, jossa kaipauksen kohteen saavuttaminen on epävarmaa tai mahdotonta on kuvattu käsitteellä ”Sehnsucht”. Tässä työssä esittelemäni Sehnsucht-termin (englanniksi ”Life longings”) keskeinen merkitys on johdettu osin kaipaukseen liittyvästä psykologisesta ja humanistisesta kirjallisuudesta sekä elämäntulkuaajattelusta (Scheibe, Freund, & Baltes, 2007).

Scheibe ja hänen tutkijatoverinsa (Scheibe, 2005; Scheibe ym., 2007; Scheibe & Freund, 2008) esittelevät artikkeleissaan Sehnsucht-käsitteen ytimen, joka muodostuu seuraavista kuudesta keskeisestä tekijästä: Ensinnäkin ihmisillä ajatellaan olevan *utopistisia tai ihanteellisia mielikuvia* elämästä, jollaista he haluaisivat elää tai asioista, joita saavuttaa. Utopiat voivat perustua esim. aiempien kokemusten idealisoinnille, menet-

tyjen mahdollisuuksien haaveilulle tai ne voivat olla todellisen elämän rajoituksista riippumattomia fantasioita. Näitä ihannetiloihin ei ole kuitenkaan mahdollista täysin saavuttaa, sillä todellisuus ei voi koskaan olla yhtä tarunhoitoista kuin mitä mielikuvat antavat ymmärtää. *Vaillinaisuuden tunteella* tarkoitetaan yksilön kokemusta elämän keskenkäisyydestä ja mielekkään elämisen kannalta olennaisten asioiden puuttumisesta. Ihmisen kehityksen ajatellaan olevan elämänpituinen prosessi, jossa ei voi tulla valmiiksi. Sehnsucht-käsitteeseen kuuluvat olennaisesti *ristiriitaiset tunteet*, jotka ovat seurausta lähinnä kahdesta edellisestä seikasta. Utopistisen mielikuvan ylläpitäminen saa aikaan mielihyvää, toivoa ja positiivisia tunteita, mutta kaivatun asian saavuttamattomuus ja poissaolo herättävät samanaikaisesti myös surua ja turhautumista. Tuloksena on katkeransuloinen olotila. Tämä kahtiajako on laajasti esillä myös nostalgiaa kaunokirjallisuudessa tarkastelevassa artikkelikokoelmassa (Rossi & Seutu, 2007). Nostalgialla ei ole pelkästään kepeä, romanttinen ja sentimentaalinen puolensa vaan yhtäläillä vakava, melankolinen tai tuskallinen ulottuvuus.

Edelleen Scheibe ja hänen tutkijatoverinsa (Scheibe, 2005; Scheibe ym., 2007; Scheibe & Freund, 2008) esittävät kaipauksen käsitteeseen kuuluvan *menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden peilauksen*. Kolmen eri aikaperspektiivin ajatellaan olevan aina mukana kaipauksessa, vaikka niiden keskinäinen painotus voi vaihdella. Tyypillisesti kaipaus voi rakentua esim. menneisyyden tapahtuman uudelleenkokemisen ympärille. Sehnsucht-käsitteeseen liittyy lisäksi kiinteästi yksilön läpikäymä *reflektio- ja arviointiprosessi*. Yksilön ajatellaan vertaavan omaa elämäntilannettaan ihanteelliseen elämäntilanteeseen; arvioivan omaa kehitysasemaansa suhteessa normatiivisiin odotuksiin. Tätä kautta voi syntyä mielikuvia omasta optimaalisesta elämäntavasta, jota lähteä tavoittelemaan. Kaipauksilla ajatellaan myös olevan monipuolisia *symbolisia merkityksiä*. Yksinkertaiset ja konkreettisetkin kaipuun kohteet sisältävät aina yleisempiä, korkeamman tason motiiveja kuten halua kokea onnellisuuden tai yhteisöllisyyden tunteita.

Kaipuun kokemuksen voimakkuudessa, hallittavuudessa, sisällöissä sekä sen merkityksellisyydessä minäkäsityksen kannalta on havaittu olevan yksilöllisiä eroja (Scheibe, 2005; Scheibe ym., 2007). Kaipuun sisällöt voivat olla epämääräisiä mielikuvia tai hyvin konkreettisia toivetoivoja. Sisältöjen ajatellaan muuttuvan jonkin verran eri aikuisuuden vaiheissa heijastellen kullekin elämänvaiheelle tyypillisiä kehitystehtäviä (Scheibe

ym., 2007). Yleisimmät kaipuun kohteet näyttävät liittyvän parisuhteeseen, perheeseen ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, mutta myös mm. työtä, terveyttä, vapaa-aikaa ja ystävyyttä käsittelevät teemat ovat melko yleisiä kaipuun sisältöjä (Kotter-Gruhn, Wiest, Zurek, & Scheibe, 2009).

Sehnsucht nähdään uudenlaiseksi elämänkulun kehitystä kuvaavaksi käsitteeksi. Kaipuulla esitetään olevan kaksi keskeistä tehtävää: kehitykselle ja elämälle suunnan antaminen (omien ihanteiden toteuttamiseen pyrkiminen) ja toisaalta menetysten käsittelyyn liittyvä tehtävä (Scheibe, 2005; Scheibe ym., 2007; Scheibe & Freund, 2008). Sehnsucht voi toimia menetettyjen mahdollisuuksien kompensoijana mielikuvatasolla.

Sehnsucht-käsite muistuttaa haaveen ohella monia muita tuttuja motivationaalisia ilmiöitä kuten tavoitteen, katumuksen, ihanneminän tai toiveen käsitteitä. Näin herääkin kysymys siitä, mitä uutta termi tuo psykologian tutkimuskentälle. Kuitenkin Scheiben (2005) mukaan kukin lähikäsite eroaa jossain määrin Sehnsucht-käsitteestä ja uuden termin esittelemineen on siksi perusteltua. Esimerkiksi haaveet eivät välttämättä ole yhtä pysyviä ja emotionaalisesti voimakkaita kuin yksilön mielekkään elämän kannalta merkitykselliset kaipuut (Scheibe, 2005). Palaan Sehnsucht-ilmioon työni Pohdinta-osiossa, jolloin arvioin tätä tuoretta käsitettä suhteessa tutkimukseni haaveista synnyttämään kuvaan.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet ja kysymyksenasettelu

Tässä tutkimuksessa haaveilua tarkastellaan Lapsesta aikuiseksi -pitkittäistutkimuksen nuoruuden haaveisiin keskittyvän avovastausaineiston antamissa rajoissa. Tehtäväni on selkiyttää haaveen ilmiötä ja oman työni myötä tuoda jotain uutta tähän käsitteeseen. Tutkin haavetta kahdella eri tasolla laadullista tutkimusotetta hyväksikäyttäen.

Tarkoitukseni on ensinnäkin luoda yleiskuva tutkimusaineistostani. Kartoitan niitä haavesisältöjä, joita haastateltavat tulevat puheessaan maininneiksi. Minua kiinnostaa, mitkä ovat olleet tutkittavien yleisimpiä nuoren aikuisiän haaveita ja mitkä taas harvinaisempia sisältöjä.

Koska haastatteluaineistoni on suhteellisen iso ja kerronnassaan monipuolinen, on syytä olettaa, että jotain haaveen ilmiön kannalta olennaista jää vielä sisältöjen kartoittamisen ulkopuolellekin. Näin ollen pyrin lisäksi tutkimaan aineistosta itsestään nou-

sevaa unelman määrittelypuhetta. Käytän haaveisiin liittyvän puheen hahmottamisessa apuna diskurssianalyttistä tutkimusmenetelmää.

Työni eräänä lähtökohtana on diskursiiviseen tutkimukseen punoutuva huomio siitä, että kaikkeen vuorovaikutukseen liittyy aina moraalinen ulottuvuus (Bergmann, 1998). Nuoruuden haaveita käsittelevä haastatteluaineistokaan ei siis ole vapaa moraalisisista kannanotoista ja kulttuurisista normeista. Moraalinen diskurssi tulee esille mm. siinä, millaiset asiat ovat tutkittavien mukaan eri aikuisuuden vaiheisiin sopivia tai jopa välttämättömiä unelmoinnin kohteita. Myös se, miten haastateltavat koko unelman käsitteen ymmärtävät, heijastelee kulttuurissamme olevia haaveisiin ja haaveiluun liittyviä implisiittisiä normeja.

Tutkimukseni kiinnostuksen kohteena ovat siis myös ne haaveisiin liittyvät kulttuuriset merkitykset, joita tutkittavat puheessaan käyttävät, uusintavat ja haastavat. Tavoitteeni on selvittää, minkälaista moraalipuhetta haaveen käsite haastateltavissa kirvoittaa ja miten he koko käsitteen ylipäänsä hahmottavat. Tutkin myös sitä, esiintyykö vastauksissa haaveilun ikää ja elämänvaiheita koskevaa moraalipuhetta.

Tutkimuskysymykset tiivistettynä:

1. Mistä tutkittavat ovat haaveilleet nuorina aikuisina?
2. Minkälaisia haaveisiin ja unelmointiin liittyviä moraalisia merkityksiä aineistosta voi erottaa?
 - Millaiseksi haaveen käsite rakentuu?
 - Onko haavepuheesta erotettavissa ikään ja elämänvaiheisiin liittyviä moraalisia piirteitä?

2 Tutkimuksen toteuttaminen

2.1 Aineiston esittely

Tutkimuksessa käyttämäni aineisto on osa Lapsesta aikuiseksi - pitkäikäistutkimuksen 42-vuotiailla toteutettua henkilökohtaista haastattelua. Lea Pulkkisen väitöskirjaansa varten aloittama tutkimus käynnistyi vuonna 1968, jolloin hän valitsi tarkasteluun satunnaisesti 12 Jyväskylän kaupungin toista luokkaa (Pulkinen ym., 2003; Pulkinen, 2006). Tutkimukseen valikoituneista oppilaista (196 poikaa ja 173 tyttöä) 93,5 prosenttia oli syntynyt vuonna 1959, 3,8 prosenttia vuonna 1958 ja 2,7 prosenttia oli syntynyt vuonna 1960 (Pulkinen ym., 2003). Tutkimuksen aloitushetkellä suurin osa tutkitavista oli siis noin 8-vuotiaita. Pitkäikäistutkimuksen lähtökohtana oli sosioemotionaalisen käyttäytymisen yksilöllisiä eroja kuvaava malli (Pulkinen, 1996, 2006), jonka pohjalta hankkeen tutkimuksellinen tarkastelu on levinnyt kattamaan useita yksilön kehityksen ja elämäntien kannalta keskeisiä ilmiöitä.

Ensimmäisen, 8-vuotiaana toteutetun tiedonkeruuvaiheen jälkeen tutkittavien elämäntien polkua on seurattu tasaisin väliajoin ja seuraavat päätutkimusvaiheet ovat olleet ikävuosina 14 (vuonna 1974), 27 (1986), 36 (1995), 42 (2001) ja viimeisin 50-vuotiaana (2009). Kouluiässä tietoa kerättiin mm. toveri- ja opettaja-arvioinnin keinoin ja myöhemmin aikuisiässä haastatteluin, kyselylomakkein sekä myös lääketieteellisin tutkimuksin (Pulkinen, 2006). Lapsesta aikuiseksi -projektin tutkittavat ovat olleet motivoituneita osallistumaan hankkeeseen ja 2/3 tutkittavista onkin ollut mukana jokaisessa pääseurantavaiheessa (Pulkinen ym., 2003). Tutkimusotoksen on havaittu edustavan hyvin omaa ikäkohorttiaan aviosäädyn, perhemuodon, lasten määrän sekä työllistymisen suhteen, kun tietoja on verrattu Tilastokeskuksen vastaaviin lukuihin (Pulkinen ym., 2003). Myös miesten koulutustaso vastaa kyseisen ikäluokan koulutusjakaumaa, mutta otoksen naiset ovat hieman koulutetumpia kuin ikäluokassa keskimäärin.

Pitkäkestoisuudessaan ainutlaatuisen Lapsesta aikuiseksi -tutkimushankkeen tiimoilta on syntynyt laajasti kirjallisuutta opinnäytteistä moniin kotimaisiin sekä kansainvälisiin julkaisuihin. Näistä kuitenkin vähemmän on ollut laadullista tutkimusta. Tähän mennessä haastatteluaineistoja on tarkasteltu yhdessä pro gradu -työssä (Lintula, 1993) ja väitöskirjassa (Perttula, 1998), vaikka tietoa tutkittavista on kerätty melko paljon

avokysymyksiin.

Oma, vuoden 2001 tutkimusvaiheeseen kuuluva aineistoni koostuu 238:n 42-vuotiaan tutkittavan (120 miestä ja 118 naista) vastauksista haaveita käsitteleviin puolistrukturoituihin kysymyksiin. Haastattelukysymykset ovat seuraavanlaiset:

- 1. Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia? (Onko sinulla ollut haaveita siitä elämästä, jollaista haluaisit elää tai haaveita omista saavutuksistasi?)*
- 2. Kun nyt arvioit elämäsi, niin ovatko haaveesi toteutuneet? Oletko yrittänyt tehdä jotain haaveen toteuttamiseksi?*

Edellä sulkeissa oleva kysymys on tehty tarkentavaksi ja tarpeen mukaan esitettäväksi, eikä sitä näin ole kysytty kaikkien tutkittavien kohdalla. Lisäksi viimeisenä olevaa kysymystä haaveiden toteuttamiseksi tehdyistä teoista ei ole myöskään esitetty aivan kaikille tutkittaville.

Haastatteluvastaukset eroavat huomattavasti pituudeltaan, vaihteluvälin haarukoituessa muutamasta toteavasta sanasta useamman sivun mittaisiin vastauksiin. Kaikkiaan haastatteluaineistoa on 164 sivua. Aineiston muotoutumisen kannalta on myös tärkeää todeta, että haastattelijat ovat olleet kyselyaktiivisuudessaan melko erilaisia ja vastaukset ovat rakentuneet vaihtelevasti riippuen haastattelijan painotuksista ja lisäkysymyksistä. Kaikkiaan haastatteluja on vuonna 2001 ollut tekemässä 17 ihmistä, joista osa on ollut yliopiston työntekijöitä ja osa opiskelijoita. Reilun kahdensadan tutkittavan haastatteluaineisto on laadulliseksi tutkimusaineistoksi erittäin suuri ja juuri suuruudessaan harvinaisempi perinteisesti ilmiöiden syvälliseen ymmärtämiseen tähtääväksi kvalitatiiviseksi tutkimukseksi.

2.2 Tutkimusaiheen rajaus

Saatuani käyttöön ainutlaatuisen tutkimusaineiston ja -teeman, lähdin lukemaan haaveaineistoa läpi useampia kertoja. Luokittelin vastauksissa esiintyviä nuoruuden haavesäältäjä ja sain tätä kautta selkeämmän kuvan siitä, mitkä asiat ovat konkreettisesti olleet haaveiden kohteina. Esittelen luokitteluprosessia tarkemmin alla.

Jo alusta asti huomioni kiinnittyi tutkittavien puheessa vilahtaviin yleisemmän tason käsityksiin ja määrittelyihin haaveesta ja haaveilusta. Lisäksi tekstistä hahmottui erilaisia haaveisiin liittyviä moraalisia merkityksiä, jotka alkoivat kiinnostaa. Oli erikoista, että tutkittavat tekivät näitä määritelmiä ikään kuin huomaamattaan. Minua kiinnosti puhetaapojen tuttuus ja jopa itsestäänselvyys; juuri näinhän minäkin todennäköisesti selittäisin, jos minulta tiedusteltaisiin haaveista. Myös vanhempani käyttivät samoja ilmaisuja kuin tutkittavat, kun esitin heille nuoruushaaveita koskeneet haastattelukysymykset.

Tämän tuttuuden ja yksinkertaisuuden aiheuttaman ristiriidan keskellä sain apua kahdesta vinkistä, jotka David Silverman (2005) käy oppaassaan läpi: Hän rohkaisee ensinnäkin tutkimaan niitä kategorioita ja luokituksia, joita tutkittavat itse käyttävät. Aineistoa lukiessani haastateltavien tekemät luokittelut todella nousevat pinnalle tekstistä. Toiseksi Silverman neuvoo välttämään tutkimuksen teossa erikoiseen, sensaatio-maiseen aiheeseen tarrautumista ja suosittelee pikemminkin sellaisen ilmiön tutkimista, joka on aika merkityksetöntä tai jopa itsestäänselvän tuntuista. Tarkoituksena olisi paljastaa ne erilaiset tavat, joilla päällisin puolin yksiselitteinen ilmiö rakentuu. Haasteena on havaita merkittävät piirteet arkisessa, tavanomaisessa elämässä, kuten Silverman (2009) luennollaan (ainakin etnografisesti suuntautuneen) tutkijan roolia määrittelee. Edellisten ohjeiden rohkaisemina päätin lähteä tutkimaan tarkemmin haaveisiin liittyviä käsityksiä ja moraalisia merkityksiä.

2.3 Käytetyt tutkimusmenetelmät

2.3.1 Haavesisältöjen luokittelu

Saadakseni kokonaiskuvan tutkimusaineistosta sekä vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni lähdin luokittelemaan tekstistä nousevia mainintoja nuoruuden haaveista. Kirjasin aineistossa esiintyvät haavesisällöt ja mainintojen lukumäärät ylös yhteensä kolme kertaa edeten ensimmäisten kertojen tarkemmista luokituksista lopun kokoavaan teemojen kategorisointiin ja mainintojen laskemiseen. Lopuksi muodostin unelmasisällöistä kuvaajat. Tässä taulukoinnissa ja luokittelussa käytin apuna Microsoft Office Excel 2003 -taulukkolaskentaohjelmaa.

Lähdin siitä, että jokainen tutkittavan mainitsema uusi nuoruuden haaveaihe tulee merkityksi ylös taulukkoon. Luokittelin aiheet sen pohjalta, mitä elämänaluetta kukin haave edustaa, esim. työ/koulutus, perhe, vapaa-aika jne. Lähtökohtana luokittelussa oli saada aikaan kattava kuvaus kaikista aineistossa esiintyvistä nuoruusiän unelmateemoista. Kuitenkin lopullisessa koodauksessa huomioin myös mm. henkilökohtaisia tavoitteita (Nurmi, 1992) ja kaipuita (Kotter-Gruhn ym., 2009) kartoittaneiden tutkimusten luokitukset ja pyrin tekemään omasta luokituksesta samansuuntaisen niiden kanssa. Näin oman aineistoni keskeisimpien unelmateemojen vertailu muiden lähikäsitteiden tuottamiin teemoihin oli helpompaa.

Haastetta luokittelussa tuotti rajanveto sen välillä, puhuuko tutkittava nuoruuden aikaisesta vai nykyisestä haaveestaan. Joidenkin tapausten kohdalla tämä oli epäselvää. Päädyin ottamaan luokitteluun mukaan myös kaikki rajanvetotapaukset lukuunottamatta sellaisia, joissa haastateltava selvästi ilmaisee unelman syntyneen vasta aivan hiljattain tai kertoo haaveen liittyvän nykyiseen ikään. Nämä keski-ikäisen elämään liittyvät haavemaininnat kokosin kuitenkin ylös ja analysoin niitä erikseen.

Toinen luokittelua vaikeuttanut seikka oli muutamat tapaukset, joissa tutkittavat eivät pitäneet mainitsemiaan sisältöjä niinkään haaveina kuin esim. tavoitteina tai arvoina. Nämä haastateltavat eivät siis katsoneet koko unelman käsitettä kohdallaan tarpeelliseksi tai mielekkääksi. Harkinnan jälkeen päädyin luokittelemaan myös nämä tapaukset mainittujen sisältöjen mukaan, sillä pidin ilmenneestä käsitteellisestä erosta huolimatta vielä tärkeämpänä niitä tuotettuja sisältöjä, joita tällainen unelmateema tutkittavissa kirvoittaa.

2.3.2 ATLAS.ti-ohjelma aineiston analyysin apuvälineenä

Kuten useat laadulliset tutkijat nykyään, myös minä käytin aineiston parissa työskennellessäni apuna laadullisten aineistojen analysointiin tarkoitettua tietokoneohjelmaa. Hyödyntämäni ATLAS.ti on alunperin luotu Grounded Theory -metodia silmälläpitäen, mutta sen käyttö onnistuu yhtäläillä myös muiden tutkimusmetodologisten suuntausten ollessa kyseessä (Lonkila & Silvonen, 2002). Ohjelmaa voidaan käyttää tekstiaineistojen lisäksi kuva-, ääni- tai videomateriaalia tutkittaessa (Lonkila & Silvonen, 2002). ATLAS.ti-ohjelma soveltuu erittäin hyvin myös diskurssianalyttiseen tutkimusotteeseen.

seen, sillä sen avulla on mahdollista koodata tekstiä, luoda erilaisia koodiperheitä, rakentaa visuaalisia merkitysverkostoja löydettyjen avainsanojen välille, kirjata ylös havaintoja ja tulkintoja sekä tehdä erilaisia sana- ja koodihakuja aineistosta.

Omassa analyysiprosessissani päädyin hyödyntämään kaikkia ohjelman keskeisimpiä toimintoja. Aineiston raakajäsennys eli koodaus oli teknisenä toimenpiteenä hyvin helppo, ja luotuja avainsanoja sekä niihin liittyviä aineistolainauksia oli erittäin kätevä selata ohjelman avulla. Erilaisten koodien mielekkyyttä miettiessäni käytin välillä tukena ohjelman automaattista sanahakua, jonka myötä hahmotin paremmin aineiston haavesanastoa. Analyysiprosessia selkeytti osaltaan myös ATLAS.ti-ohjelman tarjoama mahdollisuus rakentaa koodeista koodiperheitä ja visuaalisia verkostoja mind map -tyyliin. Välillä koin kuitenkin tarpeelliseksi irtaantua tietokoneohjelmasta ja hahmotella haaveilmiötä kynän, paperin ja värikynien avulla. Tein ohjelmalla useita erilaisia merkitysverkostoja ja lopulta aineiston kielen käytön pohjalta muodostuva haavekuvio alkoikin näyttää ymmärrettävältä ja mielekkäältä. Tämä kuvio helpotti myös tulosluvun kokonaisuudesta.

Aineiston ja ohjelman kanssa työskennellessäni konkretisoitui nopeasti Lonkilan ja Silvosen (2002) varoitus siitä, ettei ATLAS.ti ole ”analyysimylly”, joka jauhaa tutkijan tekemiä merkintöjä ja tuottaa niistä valmiita tulkintoja tutkijan hyödynnettäviksi. Luodun koodiviidakon seassa on itse selvittävä ja kyettävä hahmottelemaan laajempia aineistosta kumpuavia merkityksiä. Työni lopullinen analyysi ja tulkinta on siis lopulta minun, ei ohjelman tekemä. Tietokoneohjelman käyttäminen osoittautui kohdallani hyväksi ja työskentelyä helpottavaksi ratkaisuksi ihan jo pelkästään aineiston suuren laajuuden ja monivivahteisuuden takia.

2.3.3 Diskurssianalyysi haavepuheen analysoinnin keinona

Tutkielmassani huomion kohteena ovat ne tavat, joilla 42-vuotiaat tutkittavat puhuvat haaveen käsitteestä ja haaveilusta yleensäkin. Haavetta ei tässä työssä nähdä pysyväksi tai pelkästään ihmisen sisäiseksi, kognitiiviseksi ilmiöksi. Sen sijaan haaveen ajatellaan olevan jotain, joka rakentuu puheessa aina uudestaan suhteessa kulloiseenkin puhekontekstiin. Lisäksi on tärkeää huomata, että alettaessa puhua haaveilusta siitä tulee välittömästi myös kulttuurinen ja moraalinen ilmiö; puhe heijastelee aina yleisempiä yhteis-

kunnallisia normeja ja arvoja (Bergmann, 1998; Pietikäinen & Mäntynen, 2009). Tällainen kiinnostus kielellisissä käytännöissä rakentuviin merkityksiin johtaa siihen, että tarkastelen tutkimusaineistoani diskurssialyysisestä näkökulmasta. Haasteenani on selvittää, miten haaveen käsite rakentuu tutkittavien puheessa ja toisaalta tutkia, muodostuuko haaveilusta aineistossani myös jollain tapaa moraalinen ilmiö. Tätä diskurssin moraalista aspektia esittelen lähemmin seuraavassa kappaleessa.

Diskurssianalyysi on selkeän tutkimusmenetelmän sijaan pikemminkin teoreettinen viitekehys, jossa yhdistyy eri tieteitä ja läheisiä menetelmäperinteitä kuten retoriikan tutkimus ja keskusteluanalyysi (Jokinen, Juhila, & Suoninen, 1993; Nikander, 2008). Diskurssianalyysi on sateenvarjon kaltainen käsite, jonka alle mahtuu lukemattomia tutkimuksellisia kiinnostuksenkohteita sekä keskenään hyvin erilaisiakin lähestymistapoja aineistoon ja analyysiin (Nikander, 1997, 2008).

Diskurssintutkimuksen kenttä voidaan yleisesti jakaa Loughborough'n ja Manchesterin koulukuntiin, joista edellinen tutkii lähinnä kielen erilaisia variaatioita ja funktioita, kun taas jälkimmäinen pyrkii Foucault'n ajatuksia mukailleen paljastamaan kulttuurissa vallitsevia, mahdollisesti alistavia diskursseja (Nikander, 1997). Kaiken kaikkiaan diskurssianalyysille on ominaista tarkastella puhetta, tekstejä ja kielen käyttöä tarkasti mitä erilaisimmissa vuorovaikutustilanteissa (Jokinen ym., 1993; Nikander, 2008).

Omia tutkimusintressejäni lähimmäksi tulee diskursiivisen psykologian (DP) tutkimusalue, jossa keskeistä ovat puheen toiminnalliset ja todellisuutta rakentavat piirteet. DP irtisanoutuu kognitivistisesta ajattelusta, jonka mukaan ihmisen kulloisenkin käytöksen voi ymmärtää tarkastelemalla tämän aiempia kokemuksia tai vallitsevaa ajatusmaailmaa (Hepburn & Wiggins, 2007). Sen sijaan huomiota kiinnitetään toimintaan ja tekoihin; siihen, kuinka psykologisia käsitteitä rakennetaan ja uusinnetaan puheessa. Käsitteet ymmärretään erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa koko ajan muotoutuviksi, ja tätä näkemysten variaatiota pyritään jäljittämään tutkimuksen avulla. Diskursiivispsykologinen tutkimus on tarkastellut uudenaikaisesta näkökulmasta perinteisiä psykologian käsitteitä kuten identiteettiä, emootioita, asenteita ja muistamista (Hepburn & Wiggins, 2007). Käyn seuraavassa lyhyesti läpi diskursiivisen psykologian tutkimusotteelle ominaiset kolme periaatetta.

1. Tilanteisuus

Puheen ja tekstien nähdään olevan aina osa jotakin laajempaa vuorovaikutusta ja kontekstia. Vaikka edeltävä puhe ei tiukasti määrääkään sitä, mitä seuraavaksi tulee, se kuitenkin suuntaa tai pohjustaa jollain tavalla tulevaa kielen käyttöä (Potter & Edwards, 2001). Puhetta tehdään aina vastaanottaja silmälläpitäen. Puhuja arvioi jatkuvasti sitä, mitä ja miten sanoa sekä mitä jättää sanomatta – riippuen kulloisestakin keskustelukumppanista. Recipient design -käsitteellä viitataan kansainvälisessä kirjallisuudessa tällaiseen puheen suuntaamiseen yleisölle. Konteksti heijastuu diskurssiin myös institutionaalisten seikkojen kautta (Hepburn & Wiggins, 2007; Potter & Edwards, 2001). Esimerkiksi tutkimukseni haastattelutilanteella (osa tieteellistä tutkimusta) on omat vaikutuksensa keskusteluilmapiiriin ja muodostuvaan kerrontaan. Nämä vaikutukset johtuvat mm. siitä, että tutkimushaastattelussa vallitsee tietynlaiset valta-asetelmat ja käyttäytymissäännöt. Myös haastateltava orientoituu antamaan vastauksensa nimenomaan tieteellistä tutkimusta edustavalle yliopiston työntekijälle sen sijaan, että puhuisi haaveistaan esim. perheenjäsenelleen tai työnantajalleen. Kielen käytön tilanteisuus ilmenee myös harjoitetussa retoriikassa: yleensä puheessa pyritään ottamaan kantaa, puolustamaan tai vastustamaan aiempaa puhetta tai yleisempiä asenteita ja arvoja (Hepburn & Wiggins, 2007; Potter & Edwards, 2001).

Ylipäättänsäkin diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kontekstia voi tarkastella monella eri tasolla, esimerkiksi kiinnittämällä huomiota siihen sosiaaliseen tilanteeseen, jonka osana kielenkäyttö tapahtuu tai siihen sosiokulttuuriseen ympäristöön, josta teksti kumpuaa (Jokinen ym., 1993; Pietikäinen & Mäntynen, 2009). Omassa tutkimuksessani tarkkailun kohteena ovat muun muassa ne yhteiskunnassa vallitsevat kulttuuriset normit, joihin tukeutuen tutkittavat kertovat nuoruuden unelmistaan.

2. Konstruktionismi

Diskursiivisen psykologian mukaan diskurssit ovat aina kielellisin käytäntein (sanat, vertauskuvat, luokittelut, selitykset, tarinat) rakennettuja ja samalla myös sosiaalista maailmaamme rakentavia (Hepburn & Wiggins, 2007; Potter & Ed-

wards, 2001). Sosiaalinen todellisuus luo kielenkäyttöä ja vaikuttaa siihen, miten kieltä käytetään (Pietikäinen & Mäntynen, 2009), mutta samalla kaikki kielen käyttö nähdään sosiaalista todellisuuttamme merkityksellistävänä, uusintavana ja rakentavana toimintana (Jokinen ym., 1993; Nikander, 1997). Kieli ja sosiaalinen toiminta ovat siis kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään.

3. Kielenkäyttö toimintana

Diskursiiviselle psykologialle on ominaista tutkia erilaisissa puhetilanteissa epäsuorasti tuotettuja tekoja (Hepburn & Wiggins, 2007; Potter & Edwards, 2001). Tällöin keskeistä on se, *mitä* ihmiset vuorovaikutustilanteissa tulevat kielen avulla tehneiksi ja *miten* he tulevat tuottaneiksi näitä erilaisia merkityksiä sosiaalisesta maailmastamme ja psykologisista ilmiöistä (Potter & Edwards, 2001).

Myös Jokinen ym. (1993) ja Nikander (2008) puhuvat yleisemmin diskurssianalyysiä käsittelevissä teksteissään siitä, kuinka kielen käytöllä on aina seurauksia: sen lisäksi, että lausumilla väitetään jotain todellisuuden luonteesta niillä myös rakennetaan tuota todellisuutta ja saadaan aikaan asiantiloja. Jokaiseen diskurssiin liittyy siis jonkinlaisia tekoja kuten oikeuttamista, kyseenalaistamista, syyttämistä tai luonnollistamista. Kuitenkin DP haluaa irtisanoutua sellaisesta yksinkertais-tavasta ajatuksesta, että tietyllä ilmaisulla tuotettaisiin vain ja ainoastaan tietynlainen teko (Potter & Edwards, 2001). Tiivistettynä voisi siis todeta, että diskursiivinen psykologia tutkii sitä, minkälaisia tekoja kussakin vuorovaikutustilanteessa kielen rakennelmilla oikein tehdään (mitä pyritään saamaan aikaan) sekä sitä, millaisista osasista (kielellisistä resursseista) tällaiset diskurssit oikein rakentuvat.

Edellä olevien lähtökohtien mukaisesti tässä tutkimuksessa diskurssianalyttisen aineistolähtöisen analyysin kiinnostuksen kohteena ovat ne haaveisiin ja haaveiluun liittyvät kulttuuriset normit, joita tutkittavat tulevat haastattelupuheessaan huomaamattaan tuottaneiksi, uusintaneiksi ja haastaneiksi.

2.3.4 Diskurssin moraalinen aspekti

Aineisto-ote 1

Haastattelija (H): Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

Mies (M): Tottakai. Ei sitä voi kieltää. Sehän on ihan selvä juttu. Täytyy ihmetellä niitä ihmisiä, joilla ei sellaisia ole. Aina jotain kuitenkin pitäisi olla jossain välissä. Se on sitten eri asia, että onko niitä jatkuvasti vai onko niitä silloin tällöin, niin se on vähän toinen kysymys mielestäni. Jos ei koskaan ole ollut mitään, niin täytyy ihmetellä. ...

Kun aloin lukea aineistoani tarkemmin läpi, huomasin monenkin haastateltavan puheesta välittyvän moraalisen sävyn. Esimerkiksi edellä oleva miestutkittava tekee heti vastauksensa alussa selväksi, mitä mieltä hän on haaveilusta. Mies ihmettelee sellaisia ihmisiä, jotka eivät ollenkaan haaveile: ”aina jotain kuitenkin pitäisi olla.” Haaveilua koskevien puhetapojen rinnalla tuntui tärkeältä tarkastella työssäni myös niitä moraalisia merkityksiä ja kulttuurisia normeja, joita haastateltavat puheensa kautta uusintavat tai arvioivat.

Siinä missä kielen ja sosiaalisen toiminnan symbioosi nähdään yleisesti diskurssi-analyysin lähtökohtaletukseksi, pitää Bergmann (1998) vuorovaikutuksen ja moraalien yhteenkietoutumista aivan yhtä perustavana ilmiönä diskurssin tutkimuksessa. Moraalista retoriikkaa on tutkittu tähän mennessä mm. erilaisissa yksilöhaastattelussa liittyen esim. ikään ja ikääntymiseen (Nikander, 2002) tai vanhempien kohtaamisiin terveystamattilaisten kanssa (Baruch, 1981), ryhmähaastattelussa käsitellen ikääntymistä ja terveyttä (Jolanki, 2009) sekä tarkasteltaessa luonnollisia, institutionaalisissa tilanteissa syntyneitä aineistoja kuten vanhempien ja opettajan välisiä koulukeskusteluja (Baker & Keogh, 1997), omantunnon syistä asepalveluksesta kieltäytyvien arviointihaastatteluja (Adelswärd, 1998) tai katsottaessa terapiavuorovaikutusta esim. parisuhdeväkivaltakeskusteluissa ja pariterapiassa (Kurri & Wahlström, 2001, 2005).

Omassa tutkimuksessani kiinnitän huomiota mm. ikää käsittelevään moraalipuheeseen: siihen, onko haaveilu luvallista tai sopivaa vain tietyssä iässä ja elämänvaiheessa oleville sekä siihen, ovatko haavesisällöt riippuvaisia ihmisen iästä. Tarkoitukseni on katsoa, voiko joku olla liian vanha tai nuori haaveilemaan. Tai voiko haaveilusta erottaa jonkinlaisen ihmisen elämää mukailevan kehityskulun samaan tapaan kuin esim. kogni-

tiivisessä kehityksessä ajatellaan olevan eräänlainen trendi huippu- ja laskuvaiheineen.

Edellä luetelluista empiirisistä aluevaltauksista huolimatta teoreettisempaa tietoa diskurssin moraalista puolesta on tarjolla melko vähän. Seuraavaksi listaan, pitkälti Bergmannin (1998) artikkeliin nojaten, moraalille diskurssille ominaisia piirteitä.

1. Protomoraali

Moraali on aina oman historiallisen ja sosiokulttuurisen ympäristönsä näköinen. Bergmann (1998) puhuu ”protomoraalista” viitattaessaan jokaista kulttuuria yhdistävään, samanlaiseen moraalien perusrakenteeseen. Tähän protomoraaliin kätkeytyy moraalisen diskurssin esiehdot, jonka päälle jokainen ympäristö rakentaa omat moraaliset arvonsa ja kommunikoinnin muotonsa. Protomoraalin käsitteellä Bergmann oikeuttaa väitteensä siitä, että diskurssiin sisältyy aina myös moraalinen ulottuvuus.

2. Moraalipuheen näkymättömyys

Todennäköisesti moraalisen diskurssin ominaisin piirre on sen *liukkaus tai näkymättömyys* (Bergmann, 1998; Nikander, 2002). Ilmiönä siitä on hieman hankala saada otetta; mitkä konkreettisesti ovat moraalisia ilmaisuja ja miten moraalinen puhe eroaa esimerkiksi tavallisesta selittämisestä, järkeilystä tai aroista puheenaiheista (Nikander, 2002). Tämän häilyvyyden johdosta Nikander näkee moraalisen diskurssin tutkimuksessa vaaran siitä, ettei analyysi enää perustu tutkittavien itsensä tuottamalle moraalipuheelle vaan enemmänkin tutkijan omalle moraalille esiymmärrykselle.

Moraalipuhetta on vaikea havaita arjessa, vaikka se ovat tavalla tai toisella mukana kaikessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessamme. Bergmann (1998) puhuukin käsitteestä ”lived morality”, *arki-elämän eletty moraal*, ja hylkää ajatuksen moraalisten ilmaisujen omasta, itsenäisestä kielestä tai erityisestä kieliopista. Kyseessä on siis jotain kaikenkattavampaa ja samalla häilyvämpää.

3. Merkkejä moraalipuheesta

Vaikka Bergmann (1998) näkeekin moraalien olevan potentiaalisesti läsnä kaikkialla sosiaalisessa toiminnassamme, päätyy hän artikkelissaan käymään läpi joitakin

moraaliselle diskurssille ominaisia merkkejä – ja näin hieman ongelmallisesti tarkastelemaan koko moraalin ilmiötä ikään kuin ulkopuolelta, objektiivisesti. Ensinnäkin hänen mukaansa mm. syyttävät, loukkaavat, valittavat, hyväksyvät tai ylistävät ilmaisut sekä tunnustukset, anteeksipyynnöt, katuminen, selittely ja oikeutukset puheessa viittaavat moraaliseen toimintaan. Tällaisten *sanaston* valintaan liittyvien piirteiden lisäksi myös erilaisia *kategorioita* tekemällä saadaan aikaan moraalista diskurssia. Esimerkiksi psykologin työssä käsitteeseen 'potilas' liittyy jo vanhastaan arvottava ja erilaisia valta-asemia korostava sävy, jonka johdosta psykologin luona käyvistä ihmisistä puhutaan nykyään pikemminkin asiakkaina kuin potilaina.

Moraalisia merkityksiä *peitetään tai lievennetään* helposti puheessa niiden vahvoja tunteita, syytöksiä tai vastamoralisointia herättävän luonteensa vuoksi. Usein tässä moraalien maastouttamisessa käytetään apuna huumoria, ironista puhesävyä tai muita pehmentäviä keinoja kuten kiertoilmaisuja (Bergmann, 1998). Bergmann erottaa myös tarkempia, *kieliopillisia keinoja* ilmaista moraalista. Tällaisia apukeinoja ovat mm. vertauskuvallisten idiomien käyttö (esim. Ei kannata tavoitella kuu-ta taivaalta), sananlaskujen viljely (esim. Se, joka kuuseen kurkottaa, katajaan kapsahtaa) tai lyhyiden, moraalisen opetuksen sisältävien tarinoiden kertominen. Lisäksi puheen moraalinen viesti voidaan välittää *nonverbaalisesti* mm. äänen painotusta, nopeutta tai sävyä vaihtamalla sekä elein ja ilmein.

2.3.5 Aineiston diskurssianalyttisen prosessin kulku

Syvällinen perehtyminen tutkimusaineistooni on tapahtunut useammassa vaiheessa. Aluksi kävin aineistoa läpi haavesisältöjen tasolla. Hahmotettuani paremmin sitä, mistä aineistoni tutkittavat olivat nuoruudessaan haaveilleet, lähdin tarkastelemaan tekstiä kielessä rakentuvien moraalisten merkitysten tasolla. Ryhdyin koodaamaan haaveisiin liittyviä kielen käytön variaatioita ATLAS.ti-ohjelman avulla.

Erityisesti kiinnitin huomiota siihen, miten tutkittavat kuvailevat ja selittävät omia haaveitaan tai haaveilua yleisemmin. Tavoitteeni oli kartoittaa kaikki tekstissä esiintyvät erilaiset haaveen synonyymit ja haaveisiin liitetyt kuvailevat ilmaisut. Haaveen käsitteeseen porautuva työskentely tapahtui käytännössä hyvin pitkälle yksittäisten sanojen

tasolla operoiden ja tietynlaisiin ilmaisuihin keskittyen. Melko nopeasti koin tarpeelliseksi tarkastella lähemmin myös haastattelukysymysten ja -vastausten muodostamia pareja – aivan kuten diskurssianalyytisessä, kielenkäytön vuorovaikutuksellisuutta ja tilanteisuutta korostavassa tutkimuksessa on ylipäättänsäkin tavallista. Käytin ATLAS.ti-ohjelman tarjoamia analyysia terävöittäviä keinoja kuten koodiperheiden ja -verkostojen luomista apuna keskeisten haaveulottuvuuksien hahmottamisessa.

Aineiston analysointitapana moraalisia merkityksiä mahdollisesti sisältävien sanojen ja ilmaisujen ”haravoinnin” voi ajatella olevan melko pinnallinen strategia. Mielestäni ratkaisu oli kuitenkin kannattava ensinnäkin siksi, että kyseessä oli harvinaisen laaja laadullinen aineisto ja siksi, että olin kiinnostunut rakentamaan nimenomaan yleisemmän tason kuvaa siitä, mitä tai mikä haave oikein on ja millaisia moraalisia ulottuvuuksia tutkittavat haaveen käsitteeseen puheessaan liittävät.

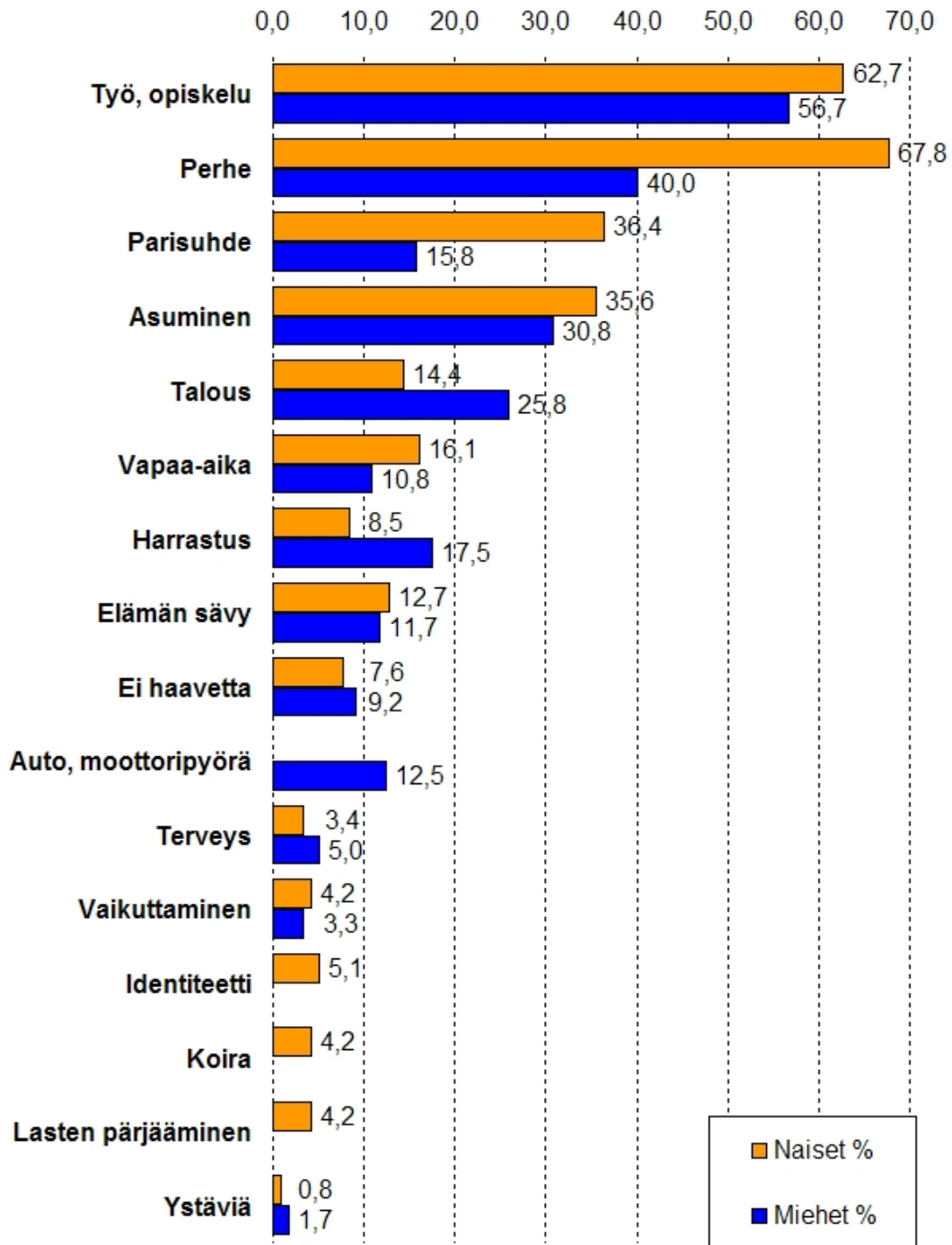
Koska käsitteen rakentumisen ohella olin kiinnostunut haaveiden ikäsidonnaisuudesta ja mahdollisesta haaveilun omasta elämänkaaresta, luin aina joka toisella kerralla aineiston erityisesti tästä näkökulmasta. Näin sain myös eräänlaista taukoa analyysityöskentelyyn, kun tarkastelukulma vaihtui. Toteutin analyysia edellisen tapaan koodaten mielestäni keskeisiä aineiston kohtia. Vaikka aineistossa käsiteltiin melko paljon ikää ja elämäntulkua, harvemmassa vastauksessa haaveiden ja elämänkaaren suhteesta puhuttiin siten, että sävy oli selvästi moraalinen.

3 Nuoren aikuisuuden haavesisällöt

Kysyttäessä 42-vuotiailta tutkittavilta nuoren aikuisuuden elämänvaiheeseen liittyneistä haaveista ja unelmista muistuttivat monien vastaukset selvästi toisiaan. Tyypillisesti varhaisaikuisen unelmat näyttävät käsitelleen työtä tai opiskelua, perheen perustamista, asumista, parisuhdetta tai raha-asioita (kuvio 1). Lisäksi haaveet ovat voineet liittyä vapaa-aikaan, harrastamiseen, yleisesti elämäntilanteeseen tai menoihin kuten autoon tai moottoripyörään. Muutamissa vastauksissa mainittiin myös mm. terveyteen, omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja lasten pärjäämiseen liittyviä unelmia. Yhteensä 20 tutkittavaa ei ollut erityisemmin haaveillut nuoruudessaan tai ei muistanut nuoruuden haaveita.

Yli puolella aineiston tutkittavista haaveet olivat tavalla tai toisella käsitelleet *työ-elämää tai koulutusta*. Monet muistivat vielä tietyn ammatin, josta olivat unelmoineet, ja useiden kohdalla ammattihaaveet olivat myös toteutuneet. Naiset mainitsivat mm. hoitoalaan, käsillä tekemiseen ja taiteisiin liittyviä ammatteja, miehet puolestaan olivat miettineet nuoruudessaan esim. lentäjän, insinöörin tai opettajan työtä. Joillain ajatuksena tuntui olleen saada ylipäänsä jonkinlainen ammatti tai pysyvä työpaikka, toisilla työhaaveet sisälsivät monipuolisemmin mielikuvia työn luonteesta. Haaveissa siintikin hieman karrikoidusti yhteenvedettynä mielenkiintoinen, ammatillista tyydytystä antava, hyvin palkattu, helppo, sisäsiisti homma, jota ”ei tee pelkästään rahan takia vaan siitä saa myös muutakin sisältöä”. Monella tutkittavalla työhaave oli yhdistyneenä taloudellisen hyvinvoinnin toiveeseen. Muutamilla työhön liittyi myös kunnianhimoisempia toiveita nousujohteisesta urasta. Varsinaisesti opiskeluun liittyviä mainintoja aineistossa oli vähemmän. Joku oli haaveillut yliopiston jatko-opinnoista, toinen oli joutunut myöhemmin pettymään, ettei hankitulla akateemisella loppututkinnolla päätyntykään johtotehtäviin eivätkä ”paratiisin portit” auenneet, kuten tutkittava asian ilmaisi.

Naisista 2/3 ja miehistäkin 40 prosenttia mainitsi haaveilleensa nuoruudessaan *perheestä*. Perheunelma vaikutti kietoutuvan ennen kaikkea suvun jatkamisen ympärille; useimmille toiveena oli omien lasten saaminen ja vanhemmaksi tuleminen. Muutamilla miehillä ja naisilla oli muistissa jopa tarkkoja lukuja ajattelusta lasten määrästä. Jotkut tutkittavat taas kertoivat unelmoineensa yleisemmin ehjästä, tasapainoisesta tai onnellisesta perhe-elämästä. Oman lapsuusperheen olot tuntuivat liittyvän joillakin siihen, mil-

Kuvio 1: Haavesisällöt prosentein ilmaistuina.

laisesta perhe-elämästä he haaveilivat; olivatko lapsuuskokemukset jotain, mitä itsekin omassa perheessä tavoitella vai mitä välttää.

Parisuhteeseen liittyviä haavemainintoja tutkimusaineistossa oli 1/3:lla naisista ja noin 16 prosentilla miehistä. Nuorena aikuisena oli saatettu toivoa rakkautta, läheisyyttä sekä luottamuksellista, onnellista ja pysyvää suhdetta. Muutamien vastauksista heijastuu unelma elämänpituisesta parisuhteesta ja elämäntoverista: eräs miestutkittava esimerkiksi muisteli heränneensä reiluna parikymppisenä miettimään ”että kenenkähän kanssa sitä rupeaisi sitä suolaa syömään”. Toisaalta jotkut tutkittavat tuntuivat keskittyneen enemmän puolison ulkoisiin piirteisiin ja haaveiden kohteena oli saattanut olla mm. ”pitkä, tumma mies” tai ”kaunis, rikas vaimo”. Olipa muutamien unelmissa siinäkin myös hieman romanttisemmat ”ihana prinssimies” ja ”prinsessa Oikea”. Kaiken kaikkiaan perheeseen ja parisuhteeseen liittyvät haaveet olivat aineistossa yleisempiä naisille kuin miehille.

Asumiseen liittyvät asiat olivat noin 1/3:lla tutkittavista jo nuoruudessa mielessä. Tärkeää oli ollut saada oma asunto tai koti. Haave omakotitalosta – tai sen rakentaminen itse – esiintyi monen tutkittavan puheessa. Asumishaaveet vaikuttivat syntyneen tutkittaville vähän eri vaiheissa nuorta aikuisuutta; joillekin keskeistä oli päästä kotoa pois ja aloittaa oma elämä, kun taas toiset saattoivat haaveilla kodin rakentamisesta omalle perheelleen. Mökin hankkiminen tai maalle muuttaminen olivat myös eräiden tutkittavien unelmissa. Aineistossa oli lisäksi muutama maininta asuinpaikkakuntaan liittyneestä haaveesta. Asumista käsittelevät unelmat erosivat jonkin verran konkreettisuudessaan. Joidenkin vastauksista välittyi ihanteellisia, maalauksellisia mielikuvia: ”kotini on ihana kartano, jossa on hiekkarannat”, ”Ahvenanmaalta, niistä pikku saarista semmonen talo” tai ”punainen tupa ja perunamaa”.

Taloudellista tilannetta käsitteleviä unelmia oli miehistä joka neljännellä ja naisista n. 14 prosentilla. Joillekin tärkeintä tuntui olleen turvallinen talous ja omillaan eläminen, toisilla taas rikkaus ja mahdollisuus ostaa kaikenlaista olivat olleet haaveen ytimenä. Tähän talouskategoriaan kuuluivat myös ne kymmenkunta ihmistä, jotka kertoivat haaveilleensa lottovoitosta. *Vapaa-aikaan* liittyviä haaveita oli n. 16 prosentilla naisista ja noin 11 prosentilla miehistä. Tämän kategorian haaveet käsittelivät ennen kaikkea matkustamista ja maailman näkemistä. Muutama vastaaja oli toivonut enem-

män vapaa-aikaa suhteessa työhön.

Harrastuksia käsittelevät haavemaininnat olivat moninaisia. Useat tutkittavat, etenkin miehet, kertoivat nuoruuden harrastukseen liittyneistä kunnianhimoisista unelmistaan. Ajatuksissa oli aikanaan siintänyt ura esim. kilparatsastajana, viulistina, jääkiekkoammattilaisena, rokkitähtenä, huippu-urheilijana jne. Suurimman osan kohdalla näin korkea menestys omassa harrastuslajissa oli jäänyt saavuttamatta. Lisäksi muutamien tutkittavien nuoruuden haaveena oli ollut ylipäänsä päästä harrastamaan tiettyä asiaa ja mahdollisesti tätä kautta voida toteuttaa itseään. Näitä harrastushaaveita oli miehistä n. 18 ja naisista n. yhdeksällä prosentilla. *Elämän sävy* -luokan haaveissa korostuivat toiveet tulevaisuudesta hyvin yleisellä tasolla. Tähän liittyviä mainintoja oli reilulla 10 prosentilla tutkittavista. Useimpien haaveissa oli ollut turvallinen, tasapainoinen ja onnellinen elämä ”ilman suuria katastrofeja”. Harmonisen elämän sijaan muutama mies oli haaveillut nuoruudessaan vaihtelevasta ja vauhdikkaasta elämästä.

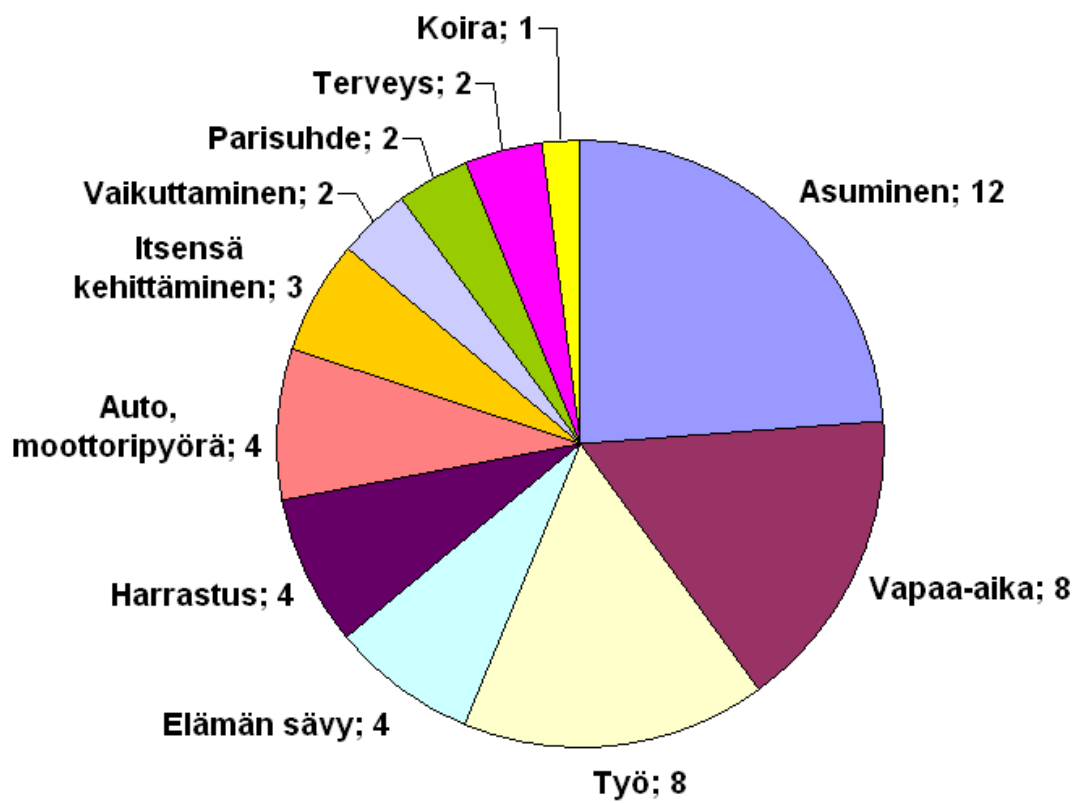
Harvinaisempia nuoren aikuisuuden haavesisältöjä olivat mm. omaan ja läheisten terveyteen liittyneet toiveet sekä omia vaikutusmahdollisuuksia tai ystävien saamista käsittelevät unelmat. Muutamat vaikuttamisesta haaveilleet tutkittavat olivat miettineet mm. lähetys- tai kehitysaputyöhön lähtemistä, kun taas toisille tähän luokkaan kuuluneille unelmana oli yleisemmin esim. halu laittaa ihmisiä ajattelemaan tai toimia yhteiskunnassa näköalapaikalla. Miehistä noin 13 prosenttia kertoi haaveilleensa nuorena aikuisena jonkinlaisesta menopelistä. Erityisesti moottoripyörä oli muutamalle miehelle iso unelma, joka saattoi olla vasta nyt keski-iässä käymässä toteen.

Siinä missä autot ja moottoripyörät olivat olleet vain miesten unelmissa, esiintyivät identiteettiin, koiran hankkimiseen ja lasten pärjäämiseen liittyvät haaveet vain naistutkittavien puheessa. Päädyin rakentamaan erillisen identiteetti-luokan seuraaville, keskenään aika erilaisillekin vastauksille: muutaman naisen haaveena oli ollut mummoksi tuleminen, eräät olivat toivoneet laihtumistaan ja pari naista oli haaveillut riippumattomuudesta. Näitä vastauksia yhdisti haaveiden kohdistuminen omaan persoonaan ja identiteettiin. Koiran hankkimisesta oli haaveillut viisi naistutkittavaa ja samoin viiden naisen toiveena oli ollut omien lasten selviytyminen elämässä ja lasten kasvaminen kunnon luottaviksi kansalaisiksi.

3.1 42-vuotiaiden haavesisältöjä

Vaikka tutkimusaineiston avokysymyksissä ei varsinaisesti tiedusteltu nykyiseen elämään liittyviä unelmia, tuli yhteensä 38 tutkittavaa kertoneeksi vastauksissaan myös nykyhaaveistaan (kuvio 2). Joillain maininta saattoi liittyä siihen, ettei nuoruuden haavetta oltu vielä saavutettu, ja se edelleen kutkutti mielessä. Toisilla keski-ikä ja mahdollisesti myös aiempien haaveiden saavuttaminen oli tuonut tilalle aivan uudenlaisia toiveita. Tutkittavien maininnat käsittelivät eniten asumisasioita. Haaveissa olivat mm. väljemmät asuinolot, omakotitalo ja oma rauha, isompi mökki jne. Matkustelu oli myös useamman keski-ikäisen toiveissa, samoin työhön liittyvät asiat. Muutamat haaveilivat edelleen tietystä ammatista, toiset taas yleisemmin työn luonteeseen liittyvistä tekijöistä. Eräät tutkittavat mainitsivat puheessaan tasapainoisen ja yksinkertaisen elämän unelman. Lisäksi joillakin oli haaveita uuden harrastuksen aloittamisesta, moottoripyörän ostamisesta tai jonkinlaisesta itsensä kehittämisestä. Myös muutama vaikuttamiseen, parisuhteeseen, terveyteen ja lemmikin hankkimiseen liittyvä tulevaisuuden unelma esiintyi 42-vuotiaiden vastauksissa.

Keskittymällä pelkästään haaveilun sisältöihin ei voi vielä sanoa paljoakaan siitä, miten tutkittavat ovat ylipäänsä haastattelun kysymyksenasettelun ymmärtäneet tai millaisiin asioihin he ovat puheessaan vedonneet. Jotain haaveen ilmiön hahmottamisen kannalta olennaista jääkin tässä vaiheessa vielä hämärään. Saadakseni monipuolisemman käsityksen tutkimastani ilmiöstä muutan tarkastelutavan tästä eteenpäin selvästi aineistolähtöiseksi. Seuraavaksi keskitynkkin aineistosta nousevaan unelmapuheeseen ja siinä rakentuviin moraalisiin merkityksiin.

Kuvio 2: Haavesisältöjä 42-vuotiaana. Mainintojen lukumäärät on esitetty.

4 Moraalinen haavepuhe

Laaja 238 tutkittavan haastatteluaineisto ei synnytä pelkästään monipuolista haavesisältöjen joukkoa vaan myös kirjavan kudelman erilaisia tapoja puhua haaveista ja haaveilusta. Teema on selvästi haastateltaville tuttu ja jotenkin omakohtainen; kukaan ei jää kysymysten edessä täysin sanattomaksi. Lisäksi pelkän haaveiden luetteloinnin sijaan useimmat tutkittavat tulevat puheessaan jollain tapaa tuottaneiksi tai haastaneiksi haaveiluun liittyviä implisiittisiä kulttuurinormeja. Tutkittavien tekemän merkitysten rakentamistoiminnan myötä aineisto herättää monia diskursiivismoraalisia kysymyksiä:

- Millaiset piirteet haaveilussa muodostuvat hyväksyttäviksi, mitkä vähemmän arvostetuiksi? Entä mitä haaveilussa pidetään normaalina, mitä epänormaalina?
- Puhutaanko haaveiden yhteydessä myös iästä, tiettyyn ikävaiheeseen soveltuvista unelmista tms.?
- Millä kielen käytön keinoilla tutkittavat rakentavat näitä merkityksiä?

Tässä tulosluvussa käsittelen kolmea, mielestäni haaveilmiötä parhaiten valottavaa aspektia: kysymisen tapaa ja haastatteluvuorovaikutuksen piirteitä, haastateltavien puheessaan rakentamia haaveulottuvuuksia sekä haaveilun ikään ja elämänkaareen liittyviä kysymyksiä.

Aloitan haaveilusta tämän aineiston pohjalta muodostuvan kuvan rakentamisen siitä, että pysähdyn haaveilua koskevien puolistrukturoitujen haastattelukysymysten äärelle. Katson työssäni sitä, millaisia kulttuurisia normeja ja moraalisia merkityksiä jo haastattelukysymykseen itseensä voi sisältyä sekä sitä, miten haastateltava tulkitsee ja kuulee esitetyn kysymyksen. Itse asiassa tutkimustulosteni tarkastelua ei olisi järkevää aloittaa mistään muusta kohdasta; niin keskeisessä osassa nuo kysymykset ovat koko aineistossa muodostuvan haavepuheen kannalta. Samalla kysymisen tapaa koskevat huomiot ovat mielestäni hyvin tärkeitä tässä tutkimuksessa esiin nostettaviksi.

Haastattelukysymysten tarkastelun jälkeen siirryn hahmottamaan aineiston pohjalta muodostuvaa haaveen käsitettä. Kiinnitän huomioni vastauksissa ilmenevään haaveiden luokittelu- ja arvotustyöhön. Puheessaan tutkittavat arvioivat haaveidensa kokoluokkaa ja merkittävyyttä sekä sitä, kuinka realistisia nuo unelmat ovat olleet. Tämänkaltaiset

määrittelyt kulkevat ja erottuvat selvästi koko aineiston läpi. Katson, että juuri tässä olen löytänyt erittäin olennaisen haaveisiin liittyvän kulttuurisen ja moraalisen näkökulman aineistostani. Luokittelutyötä esitellessäni osoitan, miten kyseiset arvotukset oikein rakentuvat tutkittavien puheessa ja mitä niillä pyritään saamaan aikaan.

Viimeinen haaveaspekti, jota tulen käsittelemään liittyy haaveen ikä- ja elämänkaariulottuvuuteen. Tulkintani mukaan haaveita ja haaveilua ei voi täysin hahmottaa ilman ajan huomioimista, ja tässä mielessä pidänkin iän ja elämänkaaren tarkastelua tärkeänä polkuna työssäni. Minua kiinnostaa ensinnäkin se, ovatko haavesisällöt jollain tapaa riippuvaisia haaveilijan iästä. Onko esimerkiksi nuoren ja keski-ikäisen hyväksyttävää haaveilla samanlaisista asioista? Lisäksi tarkastelen aineistoani siinä valossa, rakentaako se haaveilulle jonkinlaista elämänkaarta. Onko haaveilu vain lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvä ilmiö vai saako esim. keski-ikäinenkin vielä unelmoida? Tehtäväni on siis selvittää, löytyykö aineistostani haaveita käsittelevää ikämoraalia.

4.1 Haastattelukysymyksiin sisältyvät kulttuuriset oletukset ja syntyvä haaveilun luonnollisuus -puhe

Kun Lapsesta aikuiseksi -projektin tutkittaville on 42-vuotiaina esitetty kysymys ”*Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?*” ovat haastateltavat joutuneet ratkaisevan valinnan eteen: samaistuako useimpien ihmisten haaveilevaan joukkoon vai kuuluako vähemmistöön. Kun haastattelukysymystä pohjustavaa lausetta tarkastelee lähemmin, voi sen havaita jo itsessään sisältävän kulttuurisen normin haaveilemisesta. Useilla nuorilla ihmisillä on tapana olla haaveita ja sellainen nuori, jolla ei ole yhtään mielikuvia tulevaisuudestaan määritellään vähemmistöön kuuluvaksi. Tätä kautta, kategorisoinnin keinoin, haastattelukysymyksestä välittyy myös tietynlainen moraalinen sävy: unelmointi on tavallista ja normaalia nuoren aikuisuuden vaiheessa. Se, miten haastattelukysymyksen laatii, ei siis ole aivan yhdentekevää. Kysymisen tapaa koskevan havainnon myötä tulee mielenkiintoiseksi katsoa, kuinka haastateltavat tähän piilotettuun oletusarvoon oikein reagoivat, ja kuinka he ylipäänsä kuulevat esitetyn kysymyksen.

Aineistolleni leimaa antavaa on tutkittavien enemmistön vakuuttuneisuus siitä, että heillä on ollut haaveita nuorina aikuisina. Ja vaikkei haaveilua aina koettaisikaan omalla kohdalla kovin keskeiseksi asiaksi elämässä, halutaan silti mainita edes muutama haave tai haaveen kaltainen merkityksellinen elämänsisältö. Haastattelijan kanssa ollaan siis hämmästyttävän yksimielisiä ja useat pitävät haaveilua jopa itsestäänselvänä ihmisyyteen kuuluvana toimintana tyyliin ”*Tottakai. ... Sehän on ihan selvä juttu*”.

4.1.1 Kulttuurisen ikonografian hyödyntäminen

Seuraavassa aineisto-otteessa tulee hyvin esille monien tutkittavien jakama ajatus haaveilun itsestäänselvydestä. Lisäksi esimerkissä ilmenee, kuinka haastateltava rakentaa vastaustaan kulttuurisia mielikuvia hyödyntäen. Niin tässä kuin tulevissakin aineistokatkelmissa olen merkinnyt erityisen kiinnostavat puheen kohdat kursiiivilla.

Aineisto-ote 2

H: *Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?*

M: *No on tietenkin. Jokaisella on, sehän on selvä. Mitä ne haaveet sitten olivat.. Kai ne ovat vaihtuneet, että milloin on ollut, että on pitänyt olla talot ja pelit ja autot ja kaikkea tällaista ihan normaalia käsittääkseni. Punainen tupa ja perunamaa - sitähän ne monet haaveilevat. Kai sitä on itsekin haaveillut aina välillä. Joskus on kiinnostunut jostain muusta työstä tai tällaista, että olisi haaveillut, että olisi kiva tehdä tällaista. Ehkä se niihin liittyy. En minä muuta osaa siihen sanoa.*

H: *Että tällaista ihan tavallista?*

M: *Yleistä. ...*

Katkelman loputtua mies vielä jatkaa unelmistaan puhumista. Aineisto-otteessa haastateltava ei tyydy ainoastaan vahvistamaan kysymyksessä esitettyä väitettä siitä, että useilla nuorilla aikuisilla on jonkinlaisia haaveita. Hän yleistää haaveilun koskemaan

itsestään selvästi jokaista ihmistä, mikä välittyy hänen sanavalinnoistaan ”tietenkin”, ”jokaisella on” ja ”*sehän* on selvä”.

Tämän lähtökohdan jälkeen mies ryhtyy miettimään omia nuoruushaaveitaan. Hän alkaa puhua teemasta nollapersoonassa ”milloin on ollut, että on pitänyt olla” yleistäen talo- ym. haaveet näin koskemaan myös muita kuin häntä itseään. Hän orientoituu kysymyksessä esitettyyn oletukseen siitä, että useilla ihmisillä on haaveita, ja tämä heijastuu siihen, miten hän alkaa vastata kysymykseen. Hän käsittelee asiaa yleisemmällä, kulttuurin tasolla. Normalisoimalla luettelemansa asiat, ”tällaista ihan normaalia”, haastateltava tulee määritelleeksi talot, autot ym. yleisiksi ja sallituiksi haaveiksi. Tämän jatkoksi hän vielä nimeää monien haaveen punaisesta tuvasta ja perunamaasta ja korottaa kyseisen unelman tunnetuksi, itsestään selväksi tosiasiaksi käyttämällä -hän -partikkelia ja ne-pronominia: ”*sitähän ne* monet haaveilevat.”

Haastateltava luettelee haavesisältöjä hyödyntäen samalla kulttuurimme ikonografiaa: ”On pitänyt olla talot ja pelit ja autot ja kaikkea tällaista ihan normaalia käsitteäkseni. Punainen tupa ja perunamaa.” Hän kuvaa talon, auton sekä muiden pelien ja vehkeiden luettelollaan perinteisesti ehkä melko miehisiä, elintasoja ja asemaa osoittavia symboleja. Bergmann (1998) pitää erilaisten vertaus- ja kielikuvien käyttöä eräänä keinona ilmaista epäsuorasti moraalia. Voisiko haastateltava osoittaa punaisen tuvan ja perunamaan kielikuvan avulla myös jonkinlaista kritiikkiä tällaista monien haaveilemaa asiaa kohtaan? Toisaalta kulttuurieroja sekä kansallisen yhteisyyden rakentumista haastatteluin tutkineet Tienari, Vaara, ja Meriläinen (2005) näkevät asian hieman eri tavoin. He pitävät erilaisia kategorioita ja stereotypioita kulttuurisina ja diskursiivisina voimavaroina, joiden avulla on mm. hyvä rakentaa yhteisyyttä haastattelutilanteessa sekä jäsentää omia näkemyksiä ja kokemuksia tutkittavasta aiheesta. Sillä, ovatko jäsenykset käytännössä tosia, ei ole merkitystä. Näin on varmasti myös oman aineistotteeni kohdalla. Kulttuuriseen kuvastoon viittaamisen voikin nähdä haastateltavan keinoksi orientoitua haaveteemaan, tunnustella keskusteluilmapiiriä ja luoda pohjaa oma-kohtaisemmalle puheelle.

Tutkittavan henkilökohtaisempi puhe alkaa vasta melko myöhään sanoin ”kai sitä on itsekin haaveillut aina välillä”. Tähän asti hän siis kuvailee haaveilua yleisellä tasolla ja vahvistaa kysymyksessä ollutta esioletusta. Käyttämällä -kin -partikkelia mies sisällyt-

tää itsensä muiden peleistä, vehkeistä ja perunamaista haaveilleiden ihmisten joukkoon. Hänelläkin on ollut haaveita, jos ei nyt välttämättä aivan samoja kuin luettelemallaan listalla. Ilmaisut ”kai” ja ”aina välillä” viittaavat kuitenkin siihen, että mies jossain määrin peräännytty tai tekee varauksia edellä kertomaansa; haaveilu ei ehkä ole hänelle niin normaalia ja yleistä kuin muille ihmisille.

Maininnan arvoista aineisto-otteessa on myös se, kuinka haastatteliija katkelman lopussa arvottaa haastateltavan haaveet tavallisiksi unelmiksi. ”Että tällaista ihan tavallista?” haastatteliija luokittelee kuulemaansa. Mies ei aivan hyväksy haaveidensa tavallisuutta, vaan nimeää ne mieluummin yleisiksi. Haastattelijan tekemä välikysymys saa toimia työssäni tästä eteenpäin osoituksena aineistoni selkeästä vuorovaikutteisuudesta. Usein haastatteliija ohjaa, rakentaa ja arvottaa haavepuhetta siinä missä haastateltavakin. Tätä myös Tiittula ja Ruusuvuori (2005) painottavat kirjassaan: olipa haastattelu strukturoitu tai strukturoimaton, osallistuvat kaikki haastattelun osapuolet tiedon tuottamiseen ja sanotun arvottamiseen. Haastattelun vuorovaikutteinen rakentuminen ilmenee kauttaaltaan tutkimusaineistossani ja on myös nähtävissä monissa tämän luvun aineisto-otteissa.

4.1.2 Erot kysymyksen kuulemisen tavoissa

Sen lisäksi, että haastattelukysymykseen sisällytetyt esioletukset voivat ohjata vastauksen rakentumista, aineistoni vastauksiin tuo vaihtelua myös se, miten tutkittavat ylipäänsä kuulevat haastattelijan esittämän kysymyksen. Ihmiset voivat kiinnittää huomionsa kovin erilaisiin asioihin. Seuraavaksi esittelen kaksi aineisto-otetta, joissa tutkittavien väliset erot kysymyksen kuulemisessa ja tulkinnassa tulevat esille aivan vastausten alussa. Ensimmäisessä katkelmassa haastateltava orientoituu heti ikätematikkaan, toisessa taas sukupuolikysymykseen.

Aineisto-ote 3

H: Useilla ihmisillä on *nuorena aikuisena* jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

Nainen (N): No *siis nuorena vai?*

H: Nuorena aikuisena.

N: Tarkoittaako se, että on ollut *jo lapset silloin*?

H: Voit ihan aatella itse mitä ajankohtaa mietit, yleensä haaveita elämästä, millaista haluat elää tai saavutuksista tai muusta. ...

Vaikka haastattelija nimeää kysymyksessään tarkastelun kohteena olevan ajanjakson nuoreksi aikuisuudeksi, ei käsite selvästikään aukene vastaajalle. Haastateltava katsoo tarpeelliseksi varmistaa, mistä ikävaiheesta tarkalleen ottaen on kysymys. Hän esittää oman oletuksensa samalla tunnustellen: ”No *siis nuorena vai?*” Haastattelija toistaa omassa vastauksessaan sanatarkasti kysymyksessä olleen ikämääritteen, mutta tämäkään ei vielä auta naista orientoitumaan varmasti juuri haastattelijan tarkoittamaan elämänvaiheeseen. Epäselvyyden vuoksi nainen tekee vielä tarkentavan kysymyksen. Hän vaikuttaisi yhdistävän nuoren aikuisuuden elämänvaiheeseen lasten saamisen. Tässä kohti haastattelija antaa tutkittavalle vapaat kädet päättää, minkä ajankohdan pohjalta tämä miettii haaveitaan.

Katkelman naistutkittava ei suinkaan ole aineistossani ainoa, joka aloittaa vastauksensa edellisen kaltaisella selventävällä kysymyksellä. Tarkempi tieto iästä, jonka suhteen haaveita pitäisi miettiä, nähdään todennäköisesti vastauksen laatimisen kannalta tärkeäksi. Psykologian termistöstä tuttu nuoren aikuisuuden elämänvaihe ei näytä olevan haastateltaville selvä asia – ja pitäisikö sen ollakaan? Muutama haastateltava aloittaa vastauksensa peräti lapsuudesta, useampi nuoruusiästä, ja eräät taas kuvailevat lähinnä viimeisten, keski-ikää lähestyvien vuosiansa haaveitaan. Ikään liittyvä vaihteluväli siinä, miten kysymys kuullaan tai tulkitaan, on siis laaja. Havaintojeni mukaan tutkittavien enemmistö orientoituu puheessaan todennäköisesti jonnekin koulutuksellisten valintojen kannalta kriittisiin vuosiin, kenties noin ikävälillä 15–23.

Vaikka kyseisessä aineisto-otteessa nainen käyttää lasten saamista apukeinona hahmottaa elämänsä aikajanaa, alla olevassa katkelmassa vastaus lähtee heti alussa rakentumaan vielä voimakkaammin nimenomaan sukupuolittuneiden merkitysten ympärille.

Aineisto-ote 4

H: Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

N: *En ole ollut perheenäitityyppiä, että en lapsia sillä tavoin.* Ajattelin silloin, että yhden lapsen haluan, tietysti miehen ja yrittäjäyys on aina kiinnostanut. Olen päättänyt joskus, että minulla on oma yritys. Se oli ihan vahva. Ja sitten oli kaksikymppisenä, että oman asunnon minä haluan. Ostinkin ensimmäisen asunnon nuorena. Se oli sellainen täysin vahva haave.

Haastateltava näyttää kuulevan kysymyksessä sukupuolittuneen oletuksen siitä, että nuoren aikuisen naisen tulisi haaveilla lapsista ja perheenäitiydestä. Naiselle haastattelukysymys muodostuukin mahdolliseksi moraaliseksi syytökseksi, johon hän puolustautuu seuraavasti: ”En ole ollut perheenäitityyppiä, että en lapsia sillä tavoin.” Aineistossani myös muutamat muut naiset puhuvat siitä, kuinka he eivät ole kokeneet olevansa äitityyppiä. Edellä olevassa otteessa erityistä on kuitenkin se, että haastateltava aloittaa vastauksensa tekemällä selväksi ajatuksensa äitiydestä. Muiden naisten puheessa kyseinen tyypitys tehdään muun kerronnan keskellä. Se, että nainen aloittaa haaveistaan puhumisen kieltämällä normatiivisen naisen elämään kuuluvan roolin, viittaisi siihen, että hän kuulee kysymyksessä syytöksen tekemiään valintoja kohtaan.

Tarkastelemalla haastateltavan vastausta voidaan siis sanoa jotain siitä, kuinka hän on esitetyn kysymyksen kuullut ja tulkinnut. Edelliset aineisto-otteet puhuvat sen puolesta, että haastattelukysymys saa tarkan merkityksensä vasta siinä tavassa, jolla siihen vastataan.

4.2 Haaveisiin liittyvät moraaliset luokittelut ja arvotukset

Edellä käsittelin haastattelijan (tai tutkimusprojektin) tekemää haaveisiin liittyvää arvottamista ja sen vaikutuksia. Seuraavaksi keskityn siihen, kuinka myös aineistoni tutkittavilla on selvästi tarve selitellä, määrittää ja arvottaa omia haaveitaan. He pyrkivät kuvailemaan haaveidensa todenmukaisuutta, vakavuutta, selkeyttä sekä merkittävyyttä omalle elämäkululle. Nykysuomen sanakirjaa (Sadeniemi, 2002b) ja Synonyymisanakirjaa (Jäppinen, 1999) vahvasti mukailleen tutkittavat puhuvat mm. haihattelusta, pilvilinnoista, illuusioista, utopioista sekä ruusuisista, vaaleanpunaisista ja kaukaisista unelmista. Toisaalta näiden rinnalla vähintään yhtä usein mainitaan haaveiden olleen ihan tavallisia, maanläheisiä, pieniä tai arkisia. Jotkut kokevat, ettei heidän unelmansa

olleet kovin merkittäviä, ihmeellisiä tai kummoisia, kun taas toisille tietty haave on ollut vahva, tärkeä ja ihan oikea unelma.

Näiden puhumisen tapojen keskellä käy selvästi ilmi, kuinka haastateltavat tasapainoilevat erilaisten ääripäiden välillä. He pyrkivät sijoittamaan haaveensa jonnekin taval-lisen ja erikoisen, pienen ja ison, realistisen ja saavuttamattoman haaveen välisillä jatku-moilla. Usean tutkittavan puheessa ovat läsnä samanaikaisesti monet ääripäät. Aineistoa analysoidessani vakuutuin siitä, että näillä ääripäillä on myös erilaiset moraaliset sävyn-sä; miksi muuten tutkittavat niin ahkerasti ottaisivat kantaa haaveidensa piirteisiin. Ei ole samantekevää, onko haave ollut erikoinen ja saavuttamaton vai pieni ja arkinen. Haas-tateltavat suunnistavat erilaisten määreiden kentällä ja pyrkivät asettamaan haaveensa johonkin kohtaan kulttuurista merkityskartastoa. Samalla he tulevat määritelleiksi myös itsensä: olenko realistityyppi, haihattelija jne. Määreestä riippuen haastateltava saa eri-laisen moraalisen arvon. Myös Bergmann (1998) nimeää artikkelissaan juuri luokittelun ja erilaiset sanavalinnat keinoiksi saada aikaan moraalista diskurssia.

Seuraavaksi käyn läpi aineistosta nousseita keskeisimpiä ulottuvuuksia: haaveen kokoa tai merkittävyyttä sekä haaveen realistisuutta. Luvun lopuksi esittelen haavepuheen moraalisia ääripäitä valottavan kulttuurisen merkityskartaston, jonka olen hahmotellut aineistoni pohjalta.

4.2.1 Haaveita isolla ja pienellä hoolla

Useimpien aineistoni tutkittavien haastatteluvastauksiin sisältyy runsaasti kuvailua, selit-telyä ja oman persoonallisuuden arviointia. Haastateltavat tulevat puheessaan myös luo-kitelleiksi haaveidensa erikoisuutta tai merkittävyyttä. Tavallisiksi, pieniksi ja maan-läheisiksi haaveiksi päätyvät usein mm. työtä, perhettä ja asumista käsittelevät unelmat – juuri ne yleisimmät aineistostani nousseet haavesisällöt. Erikoisia haaveita ei juurikaan konkreettisesti nimetä; ne toimivat vain haastateltavien mielessä olevana vertailukohta-na. Yhdestä ääripäästä puhumalla määrittyy kuitenkin myös sen vastakohta.

Kiinnitin analyysissäni huomiota tähän kuvailun kirjoon; kuinka joistain haaveista puhutaan pieninä ja toisista erikoisina – tai haaveina ”isolla hoolla”, kuten eräs mies-tutkittava tavallisuudesta poikkeavia haaveita nimittää. Alla olevassa aineisto-otteessa haaveiden luokittelupuhe ilmenee kaikessa moninaisuudessaan.

Aineisto-ote 5

H: Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena *jonkinlaisia* haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

N: En kyllä *mitään erikoisia* unelmia muista, mut kai se oli se perheen perustaminen kuitenkin sellanen, ehkä ihan naimisiin meneminenkin, mikä ei nyt oo kun avoliitoks toteutunu. Tavallaan sillä.. En mä nyt oikeen.. Ei mul- la ollu *mitään* sellasia *varsinaisia isoja suuria haaveita*, että tavallaan silläi *aika realistisesti* suhtauduin, etten niinku odottanu *kovasti mitään ihmeel- lisyksiä*.

Edellä havaittiin, että haastattelukysymykseen sisältyvä esioletus (useilla ihmisillä on haaveita) on voinut vaikuttaa siihen, kuinka haastateltavat ovat lähteneet vastaamaan esitettyyn kysymykseen. Tämän valossa onkin kiinnostavaa, että haastateltavat luokit- tavat niin voimakkaasti haaveitaan; tiedustellaanhan varsinaisessa kysymyksessä vain ”jonkinlaisia haaveita”. Tutkittavalta ei siis lähtökohtaisesti kysytä esim. pienistä, isoista tai erikoisista unelmista. Laajan haaveulottuvuuksien kirjon tuottaminen – sekä samal- la haaaveiden moraalinen arvottaminen – tapahtuvat siis ensisijaisesti haastateltavien itsensä taholta. Esitän, että tällä arvottamistyöllä haaveilija haluaa sanoa jotain myös itsestään.

Yllä oleva vastaus kuvastaa hyvin aineistossani näkyvää tutkittavien diskursiivista luokittelutyötä. Haastateltava aloittaa vastauksensa toteamalla, ettei muista ”mitään eri- koisia unelmia”. Hän saattaa tulkita esitetyn kysymyksen siten, että haastattelija olisi kiinnostunut lähinnä erikoisista unelmista. Nainen tekeekin samantien selväksi, ettei hänellä ole tällaisia ollut. Korostaakseen omien haaveidensa vähäpätöisyyttä ja taval- lisuutta haastateltava kuvailee oman perhe- ja naimisiinmenohaaveensa ikään kuin sivu- lauseessa ”mut” ja epäröivään sävyyn ”kai” ja ”ehkä ihan naimisiin meneminenkin”. Lisäksi hän tekee eroa erikoisiin ja varsinaisiin unelmiin käyttämällä ääri-ilmaisuja kuten ”mitään erikoisia”, ”mitään ... varsinaisia isoja” tai ”kovasti mitään ihmeellisyyk- siä”. Näin puheessa rakentuu kuva erikoisesta, suuresta ja ihmeellisestä haaveesta, jolle vastakkaista on realistinen suhtautumistapa.

Seuraava, pidempi haastatteluvastaus tarkentaa vielä kuvaa haaveen kokoulottuvuu-

desta. Mieshaastateltava liikkuu samanaikaisesti monilla haaveen tasoilla arvioidessaan unelmiensa merkittävyyttä. Myös haastattelijan vaikutus ja osallistuminen haaveen määrittelytyöhön näkyy katkelmassa hyvin, kun haastatteliija muokkaa ennalta strukturoitua kysymystä omanlaisekseen haastattelutilanteen edetessä.

Aineisto-ote 6

H: Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

M: *Ei mulla varmaan semmosta, kun se on ollu ihan sitä semmosta lyhyen tähtäimen.* Kuitenkin ollu semmosta asunnon hankkimista, perheen perustamista, talon rakentamista. Ei mulla semmosta *pitkän tähtäimen unelmaa*, että joskus ku asiat ois sillai ja. Voi sanoa, että ei.

H: Niin, että sitä on vaan menny aina tilanne kerrallaan.

M: Niin, että *tottakai jokaisella on sellasia lyhyen tähtäimen unelmia.*

H: Ja niitä oli sitten tää asunto ja perhe ja.

M: Niin tai että, tai en mä tiä mikä unelma se perhe vaa, että ku se sillai elämä vaan niinku rakentuu että.

H: Niin justiin. No nyt jos sää aattelet, kattelet vähän elämääs taaksepäin niin, onko tavallaan aina sitte nää lyhyen tähtäimen *tavoitteet* tai semmoset, ootko ne saavuttanut?

M: No kyllä mää oikeestaan oon. Että onhan mulla sellasia jotakin unelmia ollu aina semmosia jotakin mitä mä en *vakavi*, tai oisin mää ne nyt periaatteessa ne saanu, jos mää oisin oikeen halunnu, mutta *joku järki on laittanut vastaan.*

H: Just. No mikä ois ollu semmonen unelma, mihin järki on laittanut vastaan?

M: No se semmonen esimerkiks kerran mää vielä meinaan jonkun hyvän moottoripyörän hankkia ja käyä sillä Keski-Euroopassa. Ennen ku tässä käppääntyy niin ettei siihen enää kykene. *Tämmösiä ihan tämmösiä, mutta ei mulla niinku jotain sen isompia.* Nää on *ihan tämmösiä arkielämään liittyviä.*

H: Just. Mutta sitä et oo vielä toteuttanut, aiot ehkä joskus?

M: Niin aion joo. Kerran mää olin jo lähellä etten, mää löysin tosi hyvän pyörän ja mää oisin saanu sen rahotuksenkin kuntoon, mutta sitten mun auto maksoi paljon vähemmän kuin tää pyörä. Sitten kotona pistettiin kyseenalaiseks, mää en pärjänny siinä neuvottelussa sitten. Ja sitä mää oon katunu ikäni. Oisin pitäny päätä silloin vaan. ...

Haastateltavan vastaus alkaa samoin kuin edellisessä aineisto-otteessa. Myös kyseinen mies aloittaa heti vastauksensa alussa puolustelun ja selittelyn. Hän näyttäisi tulkitsevan kysymyksen siten, että siinä haetaan vastaukseksi lähinnä ”pitkän tähtäimen” unelmia. Tämänkaltaisia ajatuksia siitä, että ”joskus ku asiat ois sillai ja”, ei mies koe hänellä olleen. Haastateltava joutuu näin selittelykannalle: ”Ei mulla varmaan semmosta, *kun*”. Mies kertoo ”lyhyen tähtäimen” unelmistaan kuten asunnon hankkimisesta, perheen perustamisesta ja talon rakentamisesta. Nämä haaveet tulevat kuitenkin vähätellyiksi puheessa: ”*ihan sitä* semmosta lyhyen tähtäimen.” Miehen mukaan lyhyitä unelmia on myös itsestäänselvästi kaikilla: ”*tottakai jokaisella on sellaisia*”. Pitkän tähtäimen unelmat vaikuttavat olevan asia erikseen.

Sen lisäksi, että haastateltavan nimeämät unelman lajit eroavat kestossaan (pitkän – lyhyen tähtäimen), voi niiden havaita olevan myös merkitykseltään tai suuruudeltaan erilaisia. Haastateltava vaikuttaa lyövän lyhyen tähtäimen haaveisiin negatiivisemmän tai vähäpätöisemmän haaveen leiman kuin pitkän tähtäimen unelmiin. Lyhyen tähtäimen unelmaksi nimeämänsä perheen kohdalla mies ei enää hetken päästä ole varma, voiko perhettä edes nimittää unelmaksi vai kuuluuko se vain luontaisena osana elämään. Muutamien muidenkin tutkittavien puheessa tulee ilmi, ettei lyhytkestoisten haaveiden ja elämään luontaisesti kuuluvien asioiden välinen raja ole aina selvä. Pitkän tähtäimen unelmat sen sijaan vaikuttavat olevan tällaisen rajavetokamppailun ulkopuolella ja muutenkin hierarkiassa edellisten yläpuolella.

Siirtyessään toiseen, haaveiden toteutumiskysymykseen haastattelija vaihtaa tarkasteltavan käsitteen unelmasta tavoitteeksi. Tavoite esitetään psykologisessa kirjallisuudessa haaveesta erillisenä ja itsenäisenä ilmiönä. Onko lyhyen tähtäimen unelmiin mielekästä yhdistää suurempi määrä konkreettisuutta tai realistisuutta? Jos näin on, niin ei ehkä ihmekään, että haastattelija puhuu lyhyen tähtäimen tavoitteista vastakohtana

pitkän tähtäimen unelmille.

Haastattelijan kysymyksen jälkeen tutkittava kertoo unelmista, jotka ovat vielä jääneet, koska ”joku järki on laittanut vastaan”. Mies alkaa rakentaa puheessaan kuvaa sellaisista haaveista, joista ei ihan vakavissaan unelmoida. Hän haluaisi hankkia hyvän moottoripyörän ja ajella sillä Euroopassa ennen ikääntymistään. Mies asettaa unelman ja järjen vastakkain: järki on estänyt unelman toteutumisen. Jollain tapaa puheessa pyörittään unelman realistisuus-ulottuvuuden ympärillä, vaikka aivan suoraan ei esim. sanota, että unelma on ollut liian epärealistinen todellisuuden rajoitukset huomioivan järjen hyväksyttäväksi.

Haastateltava kertoo myös, kuinka oli jo saanut hyvän mahdollisuuden hankkia moottoripyörän, mutta kodin kyseenalaistamisen jälkeen oli luopunut siitä. Mielestäni miehen puheessa asettuvat ristiriitaan yhtäältä miehen kuvailema moottoripyöräunelman järjenvastaisuus ja toisaalta hänen unelmaa vähättelevät kommenttinsa: ”Tämmösiä ihan tämmösiä” ja ”ei mulla ... sen isompia”. Jos moottoripyöräunelma kerran on niin tavallinen eikä kovin isokaan, niin miksi järki asettuu haavetta vastaan? Toisaalta ottaen huomioon, kuinka mies kertoo menetetyistä mahdollisuuksistaan ja katumuksestaan, on vaikea uskoa moottoripyörän olevan hänelle vain arkinen haave.

Yllä olevassa aineisto-otteessa ilmenee mielestäni monipuolisesti tutkittavien tekemä haaveiden arvotustyö. Miksi heidän täytyy ottaa kantaa haaveidensa kokoon ja merkittävyyteen ja mitä he pyrkivät tällä saamaan aikaan? Millaiseen moraaliseen valoon haastateltavat itsensä puheessaan asettavat?

Kun kahden edellisen katkelman puhumisen sävy on ollut haavesisältöjä vähättelevä, esittelen seuraavaksi naistutkittavan vastauksen, jossa tulee esille toisenlainen lähestymistapa haaveen iso–pieni-jaotteluun.

Aineisto-ote 7

H: Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

N: Oli joo ilman muuta. Kaksikymppisenä mä *halusin kiihkeästi* löytää oman alani. Mulla oli tavoitteena, kun mä sen löydän, niin käydä se tie ihan loppuun asti, mut se kesti mulla pitkään, ennen kuin mä löysin sen oman

alani. ...

H: Oliko sulla muunlaisia haaveita?

N: Joo, mä halusin nuorempana, mä harrastin tanssia silloin ihan siis 7-vuotiaasta. *Mulla oli ihan oikeesti unelmia*, mä halusin tulla tanssijaksi.

H: Missä ikävaiheessa sulla oli tällöisiä?

N: Se oli 8-14v. Mulla ei ollut mitään muita haaveita silloin oikeestaan. ...

Naisen vastauksessa on kaksi erilaista unelmaa ja samalla kaksi kuvailun vaihetta. Ensin hän kertoo ammattialan etsimiseen liittyneitä polkuja nuoruudessaan. Puheessa oman alan löytäminen muodostuu voimakkaaksi unelmaksi: ”mä *halusin kiihkeästi* löytää oman alani.” Naisen kuvailussa ei ole häivääkään edellisten otteiden kaltaisesta vähätelystä. Hän ei puhu unelmasta ihan semmoisena tavallisena arkihaaveena, vaan unelmaa sävyttävät halu ja kiihkeys.

Katkelman lopulla haastateltavalle muistuu vielä mieleen lapsuus- ja nuoruusiän haave. Jos jo ammattialaan liittynyt halu oli suurta ja intensiivistä, niin nuoren tutkittavan halu tulla tanssijaksi on ollut jotain vielä tätäkin voimakkaampaa. Naisen toteamuksessa käyttämät intensiteettisanat ”mulla oli *ihan oikeesti* unelmia” kertovat unelman virallisuudesta. Jos jotakin voi sanoa ihan oikeaksi unelmaksi, niin tanssijaksi pääseminen on ollut sellainen. Tanssiunelman rinnalla ammattihaave alkaakin yht’äkkiä näyttää vähäpätöisemmältä tai epävirallisemmalta.

Yllä olevassa otteessa tulee esille se, kuinka tutkimusaineistostani nousseen isopieni-dikotomian iso-ulottuvuus on kovin kaksijakoinen. Yhtäältä isot haaveet toimivat puheessa usein kielteisenä vertailukohtana, eivätkä haastateltavat halua luokitella omia haaveitaan suuriksi. Toisaalta tulee vaikutelma, että isot pitkän tähtäimen oikeat unelmat ovat jotain hyvin luonnollista. Sellaista, mitä kaikilla pitäisi olla ja joiden puuttuminen edellyttää selitystä. Tämänkaltaista puhetta on tietenkin voinut ruokkia haastattelukysymykseen sisällytetty oletus haaveilun yleisyydestä.

4.2.2 Haaveiden realistisuus

Tutkimusaineistossani ei liikuta pelkästään jatkumolla pienet ja arkiset haaveet vastakohtanaan isot ja ihmeelliset haaveet. Puheessa otetaan kantaa myös unelman realisuuteen. Realistisuus–epärealistisuus-dikotomia on tärkeä etenkin siksi, että sen avul-

la haastateltavat voivat rakentaa kuvaa itsestään joko todellisuudentajuisena tai realiteeteista irrallaan olevan henkilönä tai jotakin siltä väliltä. Haastateltavat tasapainoilevat yhtäältä liiallisen mielikuvituksen varassa elämisen ja toisaalta täydellisen arkitodellisuudessa pitäytymisen välillä.

Seuraavan katkelman mies kuvailee kärkevästikin omia asenteitaan haaveilua kohtaan.

Aineisto-ote 8

H: Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

M: Ei mulla oikeestaan oo ollu sellasia mitään suuria haaveita. Toi oli joo se, mitä mä sanoin, et se ilmailu on ollu pikkupojasta asti semmonen, mikä on kiinnostanu ja se nyt on ehkä yks sellanen haave, jonka on saanu toteutettua. Mut jos ajatellaan ihan muita haaveita vielä vois olla, niin ei mulla oo oikeestaan. Mä oon eläny silleen *jalat maassa elämää ihan koko ajan, ihan jo lapsenakin. On ihan selvää, ettei kannata haaveilla mitään ihmeellisiä juttuja*, että kuitenkin tiesi, ettei kaikki oo mahdollista, et se piti *sitä realismia* yllä. Sillälaila oon eläny edelleenkin ja mun mielestä omat lapsetkin on eläneet, sisäistäneet tavallaan sen saman ajatusmallin, ettei ne niin kun *haikaile kauheesti* joidenkin *ihan utopististen* asioiden perään.

Haastateltava aloittaa vastauksensa tekemällä jakoa suuriin ja pieniin haaveisiin, aivan kuten edellisissäkin aineisto-otteissa havaittiin. Ilmailu on ollut haastateltavalle pitkäikäinen haave, jonka hän on saanut toteutettua. Muutamien muiden aineistoni tutkittavien tapaan myös kyseinen mies kokee olevansa jalat maassa -tyyppi. Hän vielä korostaa tekemäänsä luonnehdintaa kertomalla, että hän on ollut aina tällainen. Mies hyödyntää kuvailussaan ääri-ilmaisuja: jalat ovat pysyneet maassa ”ihan koko ajan, *ihan jo lapsenakin*”. Näin hän vielä tarkentaa ja vahvistaa todellisuudentajunsa suurta pysyvyyttä. Miehestä rakentuu kuva erityisen realistisena ihmisenä, joka ei liioin ole haaveilut edes lapsuudessa.

Haastateltava tekee selvän moraalisen kannanoton ilmoittamalla, että ”on ihan selvää, ettei kannata haaveilla mitään ihmeellisiä juttuja”. Mies tietää, ettei aivan kaikkea voi

saada. Haaveilevat ihmiset, etenkin erikoisista tai ihmeellisistä asioista haaveilevat, vaikuttaisivat hänen mukaansa olevan sellaisia, joilta elämän realiteetit ovat jotenkin hämärtyneet. Tämä ei miehen mukaan ole tavoiteltavaa.

Vastauksensa lopussa haastateltava vielä katsoo mainitsemisen arvoiseksi, että myös hänen lapsensa ovat omaksuneet isänsä asenteen. Puheessa utopistisen haaveilun kielteinen merkitys ja turhuus korostuvat ääri-ilmaisuilla kuten ”mitään ihmeellisiä”, ”haukaile kauheesti” ja ”ihan utopististen”. Lasten realistiseen ajatteluun vetoamalla sekä tietyin sanavalinnoin haastateltava pönkittää omaa järkevää elämänsäasettämäänsä ja tekee siitä haaveilua arvostetumpaa. Realistinen ja epärealistinen ovat vastauksessa latautuneet lähes vastakkaisiin päihin samaa jatkumoa. Koska mies kuitenkin myöntää itsekkin haaveileensa, ei puheeseen pääse täysin rakentumaan ’minä vastaan ne muut, jotka haaveilevat’ -asetelmaa.

Vaikka aineisto-otteen 8 mies ei ihmeellisistä asioista haaveilua kannatakaan, vaikuttaisi siltä, ettei täydellinen haaveettomuuskaan ole sopivaa. Tämä käy ilmi seuraavien haastateltavien puheesta.

Aineisto-ote 9

M: ... Mä oon niin kovin realisti niin mä en. *En mä nyt sitä ettenkö mä haaveilla osaa*, mutta että jotenki tuntus. ...

N: ... *Kauheeta*, miten mä, oonko mä muka ollut *niin tylsä*, et mä en oo haaveillu mitään? ...

Ylempi esimerkki on otettu keskeltä tutkittavan vastausta, jossa hän yrittää muistella nuoruusajan unelmiaan. Kun muistelu ei onnistu eikä miehelle tule mieleen selkeitä haaveita, hän päätyy selittämään tätä ominaisuuksillaan: ”mä oon niin kovin realisti”. Tässä vaiheessa haastateltava katsoo kuitenkin aiheelliseksi paikata hieman edellä sanoomaansa. Hän tekee haastattelijalle selväksi, että hän joka tapauksessa osaa haaveilun taidon. On erittäin kiinnostavaa, miksi haastateltavan täytyy tehdä kyseinen lisäys. Miehän tavallaan pehmentää hänestä muodostuvaa kuvaa hakeutumalla tavallisen, haaveilevan kansan joukkoon.

Miehen puheessa rakentuu vaikutelma, että haaveilun taito olisi ylipäänsä hyvä hallita. Alemmassa aineistokatkelmassa mennään ehkä vielä pidemmälle, kun haaveetomuuteen tulee yhdistetyksi luonteen kauhea tylsyys. Naishaastateltava miettii, onko hänellä ylipäänsä ollut unelmia. Hän kuitenkin järkyttyy jo pelkästä ajatuksesta ja päivittelee: ”Kauheeta, miten mä, oonko mä muka ollut niin tylsä, et mä en oo haaveillu mitään?” Nainen onnistuu edellisen katkelman miehen tavoin ripustamaan yhdessä virkkeessä näkyville sen, mitä kulttuurissamme mahdollisesti ajatellaan haaveilusta. ”Kauheeta” ja ”niin tylsä” -ilmaisujen avulla käy selväksi, että täydellinen haaveetomuus ei ole toivottavaa ja haaveetonta ihmistä voidaan pitää tylsänä, kenties mielikuvituksettomanakin.

Monille aineistossani on tärkeää korostaa omaa realistisuuttaan eikä kukaan, ilman jonkinlaisia varauksia, julista elävänsä täysin unelmoiden. Seuraava haastateltavakin muotoilee asian vähän omannäköisekseen.

Aineisto-ote 10

H: Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

N: Ei mitään semmosia merkittäviä. Et tietysti ihan semmosta jokapäivästä, mut että, emmää oo kyllä koskaan ollu mikään semmonen, et mä oisin niinku todella haaveillu jostain, ja yrittäny sitten toteuttaa sitä, ja sitte joko epäonnistunu tai onnistunu. *Mut et kyllähän mä niinku luonteeltani oon semmonen päiväuneksija, mut ne on taas sitten semmosta jokapäivästä elämää.* Ei oo mitään semmosia..

H: Et ei tuu mieleen, et ois jotain joka ois ollu, nuorempana esimerkiks..

N: Ei, ei.

H: Mikä ois toteutunu tai.

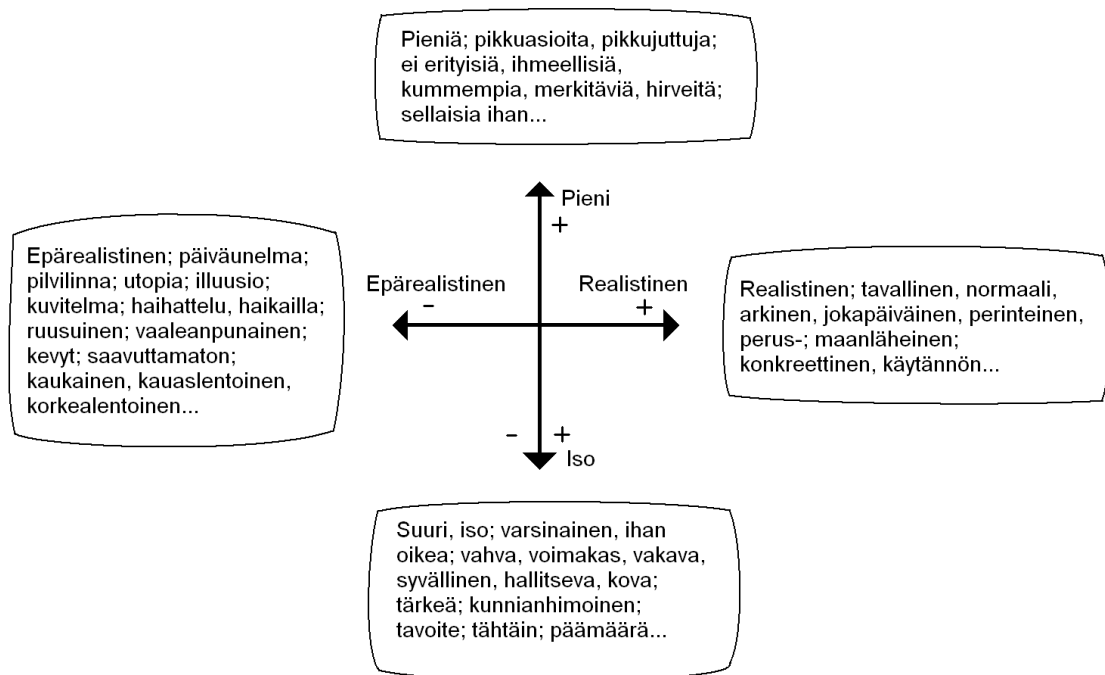
Monien muiden tapaan myös tämän haastateltavan vastaus alkaa vähätellen: ei ”merkittäviä” ja ”ihan semmosta jokapäivästä”. Haaveita isolla hoolla ei naistutkittavalla ole tainnut olla, sillä hän ei koe, että olisi ”todella haaveillu jostain”. Kun vastauksen alkua katsoo vielä tarkemmin, voi siinä haavaita taas uudenlaisen tavan tulkita haastattelukysymys. Haastateltava vaikuttaa ymmärtävän haaveen käsitteeseen kuuluvaksi myös sen

toteutettavuuden. Haaveet ovat jotain, jota yritetään tehdä todeksi, ja toteutumisen onnistuneisuutta sitten arvioidaan asteikolla ”epäonnistunu tai onnistunu”. Haastateltavan puhe viittaisi siihen, että haaveiluun voi liittyä moraalinen aspekti myös haaveiden toteutumisen kautta: haaveilijoiden kykyä saavuttaa unelmiaan voidaan arvioida ja tätä kautta kenties luokitella ihmisiä onnistujiin ja epäonnistujiin.

Yllä olevan aineisto-otteen nainen on harvinainen tapaus siinä mielessä, että hän kokee olevansa luonteeltaan ”semmonen päiväuneksija”. Miksi haastateltava myöntää tällaisen asian? Eikö hän pelkää leimautuvansa utopioiden perään haikailijaksi ja arkitodellisuudesta irrottautuneeksi visionääriksi? Naisen tarkennus ”ne on taas sitten semmosta jokapäivästä elämää” tekee kuitenkin sen, että päiväunelmointi vaikuttaa olevan jotain tavallista ja arkista. Hänen puheestaan ei käy ilmi, mutta mahdollisesti myös päiväunien kohteet ovat siis arkipäiväiseen elämään kuuluvia asioita. Tätä kautta unelmoinninkin määrittäisi todellisuuteen kiinnittyneeksi, mikä olisi todennäköisesti moraalisesti turvallisempaa ja arvostetumpaa kuin kuvailla itseä esim. taivaanrantoja maalailevaksi päiväuneksijaksi.

Aineistoni tutkittavat näyttävät haavepuheessaan tasapainoilevan erilaisten määreiden keskellä. Koko aineiston tasolla selkeimmin he ottavat kantaa haaveidensa kokoon sekä niiden realistisuuteen. Näiden ulottuvuuksien pohjalta olen hahmotellut kartaston (kuvio 3), jonka tavoitteena on heijastella yleisemmin haaveen merkityksiä kulttuurissamme. Poikittaiselle x-akselille olen asettanut jatkumon epärealistinen–realistinen ja pystysuoralle y-akselille puolestaan haaveen kokoa tai merkityksellisyyttä kuvaavan iso–pieni-jatkumon. Näiden ristikkäisten suorien ulkopuolella on neljä merkitysavaruuksia, joihin olen koonnut tutkittavien käyttämiä kuhunkin ääripäähän liittyviä ilmaisuja.

Kuten koordinaatistoissa yleensä, myös tässä suoran eri pisteillä on erilaiset arvot. Nämä arvot ilmentävät haaveiden moraalista merkitystä ja perustuvat tutkittavien haavepuheeseen. Kuvaustensa lomassa haastateltavat näyttävät asettavan eräänlaisia diskursiivisia plus- ja miinusmerkkejä haaveidensa päälle. Mm. sanavalinnoin, luokitteluin sekä erilaisin kontrastein he rakentavat joitain haaveita tai tietynluonteista haaveilua kulttuurisesti hyväksytyksi, sallituksi ja arvostettavaksi sekä samanaikaisesti toisia epätavallisiksi, epäilyttäväksi ja vähemmän arvostetuiksi haaveiksi. Puhumalla yhdestä jatku-

Kuvio 3: Haaveen kulttuurinen merkityskartasto.

mon ääripäästä he tulevat määritelleiksi myös toista päätä.

Lisäksi, riippuen siitä, miten haastateltavat kartastolla suunnistavat ja minne kohti haaveitaan asettavat, he tulevat sanoneiksi jotain myös itsestään. Rakentamalla puheessa kuvaa itsestä esim. haikailijana, jalat maassa -tyyppinä, arkisista asioista haaveilevana tai päiväunelmoijana he antavat itselleen leiman joko moraalisesti hyväksyttävänä tai hieman arveluttavana ihmisenä. Näin puhe haaveista on samalla myös identiteetin diskursiivista rakentamista.

Havaintojeni mukaan haaveilun pienuutta sekä realistisuutta kuvaava puhe sulautuu aineistossa melko helposti toisiinsa eikä aina ole täysin selvää, kumpaan ulottuvuuteen haastateltava viittaa. Näin kartaston oikeaan yläkulmaan hahmottuu neljännes, joka kuvaa realistista ja pientä haavetta. Tähän liittyen haastateltava voi kertoa haaveidensa olleen esim. ihan normaaleja eikä mitään sen kummempia. Kyseinen neljännes määrittyy kartastossani selvästi positiiviseksi. Haaveilun pienuutta ja arkisuutta huokuvalla puheella voidaan luoda vaikutelmaa mm. todellisuudentajuisesta ja vähään tyytyvästä haaveilijasta.

Edelliselle haaveen merkitystyypille suoraan vastakkainen neljännes kuvaa epärealistista ja isoa haavetta. Tähän liittyen haastateltava saattaisi vastauksessaan kuvaila, ettei ole haaveillut mistään isoista ja ihmeellisistä pilvilinnoista. Vaikka tutkittavat yleisesti kieltävät heillä olleen tällaisia epärealistisia haihatuksia, he tulevat kuitenkin puheellaan rakentaneiksi tuon ulottuvuuden. Aineistoni perusteella isot ja epärealistiset haaveet siis liittyvät jollain keskeisellä tavalla haaveiluun, vaikka haastateltavat eivät haluakaan itseään yhdistettävän tähän. Pikemminkin he pyrkivät luomaan itsestään kuvaa harkitsevina, pitkäaikaisten ja realististen unelmien pohjalta toimivina yksilöinä. Tutkittavien puheen perusteella kyseinen osio on määrittynyt kartastoon negatiiviseksi.

Aineistostani käy ilmi, ettei suurten unelmien tarvitse aina olla epärealistisia. Erotan erilliseksi neljännekseksi isot, mutta realistiset haaveet, jotka saavat tutkittavien puheessa positiivisen leiman. Näitä haaveita kuvaillaan aineistossa esim. syvällisiksi unelmiksi ja selkeiksi, vahvoiksi päämääriksi. Monelle haastateltavalle vaikuttaisi olevan tärkeää, että nuoreen aikuisikään olisi mahtunut myös erikoisia tai isoja haaveita.

Viimeinen koordinaatistoon muodostuva neljännes kuvaa pieniä, mutta epärealistisia haaveita. Kyseiselle haaveen tyypille en kuitenkaan löytänyt pohjaa aineistostani. Voivatko epärealistiset haaveet ylipäänsä olla pieniä vai liittyykö niihin aina suuret mitasuhteet?

4.3 Haaveen ikä- ja elämänkaariulottuvuus

Tutkimusaineistossani puhutaan myös monella tapaa ajasta, iästä ja elämäkulusta. Jotkut ottavat kantaa haaveen keston; onko kyseessä ollut lyhyen tähtäimen haave vai pidempiaikainen unelma. Toiset muistavat tietyn haaveen olleen ”aina”. Erään miehen kohdalla oli käynyt niin, että hän huomasi asian olevan hänelle haave vasta, kun se oli muuttunut jo täydeksi todeksi. Haaveen keston lisäksi aineistoni haastateltavat tulevat maininneiksi eroavaisuuksista nuoruusajan ja keski-ikänsä asenteissa, käsityksissä, arvoissa jne. Eri elämänvaiheita asetellaan puheessa vastakkain, ja nykyikä rakentuu edellistä vaihetta viisaammaksi ja järkevämmäksi.

Tässä osiossa keskityn erityisesti sellaiseen ikää ja haaveilua käsittelevään moraalipuheeseen, jossa otetaan jollain tapaa kantaa siihen, mistä asioista on sallittua haaveilla eri ikäisenä ja siihen, kuuluuko haaveilu kaikkiin elämänvaiheisiin. Seuraavassa esitte-

len muutamia edustavia aineisto-otteita, ja tarkastelen niiden kautta haaveiluun liittyvää ikämoraalia.

4.3.1 Ikä ja haavesisällöt

Aineisto-ote 11

H: Useilla ihmisillä on nuorena aikuisena jonkinlaisia haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat. Onko sinulla ollut tällaisia haaveita tai unelmia?

N: Kyllä minulla oli nuorena unelma, että minä lähden ulkomaille töihin ja sitten minä perustan siellä perheen. Se oli sellainen yksi unelma minulla. *Joskus ihan nuorena*. Sitten oli sellaisia unelmia, että minä muutan.. Sellaisia kotiunelmia; minun kotini on ihana kartano, jossa on hiekkarannat.. *Täysin tällaisia.. Sellaisia nuoria unelmia*. Tietysti rikas komea, rikas mies. *Vähän aikuisempänä oli taas toisenlaisia unelmia*. Nekin olivat tällaisia materiaaliin liittyviä unelmia. Esim. että saisi tarpeeksi rahaa, ettei tarvitsisi aina koko ajan miettiä, että mihin rahansa laittaa. Vähän tällaisia tavaroita tms. *Enää minulla ei ole sellaisia. Ne unelmat arvot ovat ihan toisenlaisia minun elämässäni*.

H: Kun nyt arvioit elämäsi, niin ovatko haaveesi toteutuneet?

N: Ovat ne toteutuneet omissa mittapuitteissaan. Ei ole mitään hienoja kartanoita eikä muuta. Meillä on ollut omakotitalo ja tällä hetkellä on rivitalo ja etsitään taas omakotitaloa ja tuntuu ja *meidän haavetoive* on muuttaa maalle. Se on jo pitkään ollut se *toive*, mutta nyt se on käytännössä mahdollista. Onhan niitä. Onhan minulla perhe. Monia unelmia on toteutunut, mutta pienemmässä mittakaavassa mitä silloin oli. En lähtenyt ulkomaille. En käynyt kuin lomamatkoilla. En lähtenyt sieltä etsimään onneani. *Ne olivat silloin aikoinaan teiniunelmia eikä myöhemmin tulleet oikeastaan mieleenkään*. En tietoisesti lähtenyt etsimään esim. unelmieni miestä. Kun menimme yhteen niin me aloimme heti siinä vaiheessa asuntosäästäjiksi ja hankimme jo jonkun vuoden päästä oman asunnon. Meillä on aina ollut oma asunto, vaikka minkälainen, mutta jotenkin se.. Muutettiin isosta

omakotitalosta tuohon pieneen rivitaloon ja etsitään koko ajan omaa tilaa ja omaa rauhaa, että se on varmaan nyt se minun oma unelmani. Tasapainoista elämää jossakin tuolla. Ei ihan korvessa, mutta melkein.

Esimerkin nainen tekee puheessaan voimakkaasti eroa nuoruusajan haaveiden ja nykyisten unelmiensa välille. Hän vertailee kolmen ikävaiheen haaveitaan ja rakentaa samalla nykyistä ikäänsä järkevämpänä, kypsempänä ja erilaisena verrattuna aiempaan. Nuoruusunelmiaan hän maalailee värikkäästi: ”ihana kartano, jossa on hiekkarannat” ja ”rikas, komea” mies. ”Vähän aikuisempana” on ollut materialistisia unelmia, mutta tämän jälkeen unelmat ja arvot elämässä ovat muuttuneet. Haastateltava jättää nuoruus-haaveet omaan arvoonsa hyödyntäen ääri-ilmaisuja. Värikkäät haaveet ovat olleet aikajanän alkupäässä: ”joskus *ihan* nuorena.” Myös sisällöiltään kyseessä on tuolloin ollut ”täysin tällaisia.. Sellaisia *nuoria* unelmia” ja ”*teini*unelmia”, joita ei ole myöhemmin tullut enää mietittyäkään.

Haastateltava hylkää kartanot, rikkaat miehet ja materialistiset haaveet oman aikansa tuotteina ja tekee selvän kontrastin nykyhetkeen: ”*Enää* minulla ei ole sellaisia. Ne unelmat *arvot* ovat ihan toisenlaisia minun elämässäni.” Sen lisäksi, että haavesisällöt ovat aikuistumisen myötä muuttuneet, myös käsitteet näyttävät vaihtuneen. Nuoruuden haaveita kuvaillessaan haastateltava puhuu unelmista, mutta nykyaikaan päästessään unelmat vaihtuvat arvoiksi. Nainen puhuu myös maallemuuttoon liittyvistä toiveista. Toisaalta aivan lopussa hän palaa vielä unelman käsitteeseen kertoessaan asumisajatuksesta. Myös personaapronomit vaihtuvat kerronnan ja ajan kuluessa. Tutkittavan päästessä arvioimaan unelmien toteutumista ja nykyhetken haaveita muuttuu puhetapa minä-pronominista me-muotoiseksi. Haaveisiin on ilmeisesti sulautunut puoliso mukaan: ”meidän haavetoive on muuttaa maalle.” Ajan kuluminen siis näkyy puheessa monella eri tasolla.

Aineisto-otteen nainen näkee haaveilun kulkevan mukana elämässään ja vain sisältöjen muuttuvan iän myötä. Hän ei varsinaisesti ota kantaa esim. siihen, millaisista asioista on lupa haaveilla eri ikävaiheissa. Toisaalta hän etäännyttää matkustus-, kartano- ja unelmamieshaaveet teiniunelmiksi, joista ei ehkä olisi soveliasta haaveilla enää keski-ikässä. Sen sijaan haastateltavan on helppo nimetä asumista ja elämäntapaa koskevat seikat nykyunelmikseen. Haastateltavan voisi nähdä leimaavan puheessaan nuoruus- tai

teiniunelmiaan miinusmerkkisiksi ja tarkasteluhetken arvoja tai toiveita plusmerkkisiksi ja täten kenties aiempia hieman kypsemmiksi tai merkityksellisemmiksi unelmiksi.

4.3.2 Haaveilu ja elämänkaari

Kun palauttaa mieleen haaveita käsittelevät haastattelukysymykset, voi huomata haaveilun liitetyn niissä nuoren aikuisuuden elämänvaiheeseen. Tässä alaluvussa tarkastelen lähemmin sitä, mihin elämänkaaren kohtaan haaveet haastattelupuheessa luontevimmin kiinnitetään. Jo aiemmin havaitsimme, että tutkittavat nimesivät monenlaisia nuoruus-haaveita ja jotkut mainitsivat myös haastatteluhetken aikaisia, 42-vuotiaan unelmia. Nyt onkin kiinnostavaa katsoa, millaista moraalipuhetta haaveilun ja elämänkaaren välinen suhde tutkittavissa herättää.

Seuraavassa haastateltavat, nainen ja mies, ottavat yleisemmin kantaa siihen, voiko keski-ikäinenkin unelmoida.

Aineisto-ote 12

N: Tarkotaks sä nuorempana? Täytyy sanoa et tosiaan tässä vaiheessa ei hirveesti oo niitä. ...

M: Kyllä minulla varmaan *on ollut* ja kyllä minulla on varmaan *vieläkin*. En ole kokenut, että ne ovat jääneet sinne nuoreen aikuisuuteen *pelkästään*. ...

Edellisiä aineisto-otteita yhdistää se, että molemmat haastateltavat ovat heti vastauksensa alussa kokeneet tarpeellisiksi kertoa tämän hetkisestä tilanteestaan haaveilun suhteen. He ovat ajatuksineen kuitenkin eri linjoilla: ylemmän katkelman nainen haluaa tuoda esille, ettei keski-ikässä haaveita enää ”hirveesti oo”, kun taas mies katsoo, ettei haaveilu ole ”pelkästään” nuoreen aikuisikään liittyvä asia. Mies rinnastaa menneen ja nykyisen ajan: haaveita ”on ollut” ja on ”vieläkin”.

Seuraavan aineisto-otteen nainen puolestaan näkee haaveilun liittyneen ennen kaikkea nuoreen aikuisikään. Hän rakentaa nuoruusajan puheessaan haaveilun ja sinisilmäisyyden kulta-ajaksi, jonka jälkeen keski-ään saavuttua ja elämän realiteettien näyttäytyttyä haaveileminenkin hiipuu. Tutkittava vertaa mielenkiintoisesti haaveita ruusunnupuiksi.

Aineisto-ote 13

H: Kun nyt arvioit elämääsi, niin ovatko haaveesi toteutuneet?

N: No ehkä elämä on ollu rankempaa kun arvas semmosena kaksikymppisenä, mutta haaveita, haaveet. Osa haaveista on toteutunu ja osa ei. Se että on saanu kaks lasta niin se on iso toive toteutunu. On saanu äidiksi tulla. Mutta sitten on kyllä ollu paljon haaveita jotka ei totetunu. Että tavallaan oma avioliitto on ollu pettymys et se on ollu vaikee. Ja ehkä sanotaan jotkut sellaset ehkä semmonen punainen tupa järven rannalla jäi saavuttamatta, ainakin nyt vielä on saavuttamatta. *Mä muistan aina kun mä täytin 21 eli olin sen ikänen kun sinä nyt* niin mä sain meiän äidiltä semmosen yhen suomalaisen runoilijan runon lahjaksi semmonen runo kun. Ei kun 20 mä täytin joo kun se runo alkaa näin että 20 suvea suurta sain oi elämä soit rikkaasti rikkaasti sen valon varjon välkettä ja nuppujen runsauden. Sit se jatkuu, että mitäs siitä jos eivät ne aukeakaan ja sit se jotenki jatkuu. *Niin mä niinku nyt nelikymppisenä tajuan sen*, että mulla oli iso kasa ruusunnappuja 20-vuotiaana ja *hirveesti unelmia*, mutta ne ei todella *niitä pitääki olla sillon kaksikytvuotiaana* mutta ne ei kyllä aukea kaikki. Ja se on oikeastaan *tän 40-iän* semmonen ehkä semmonen kovin läksy tässä nelikymppisenä todeta se että ne ei aukee kaikki. Että se on sitä neljäkymppin kriisiä ehkä sitten tää, elämän realiteetit oikeestaan tajuaa tässä neljäkymppin korvilla että mitä se elämä todella on. *Että elämä näyttää sitä sinne melkein nelikymppiseks on aika vielä sinisilmänen ja haaveilee mutta sitte kun menee sen neljäkymppin raja ainakin mun kohalla rikki niin sitte on elämästä nähny oikeestaan kaikki asiat jo*. Tuntuu joka nyt isän hautaan saattaminen, *kuolemanki* on nähny nytte niin läheltä *niin nyt ei hirveesti oo tällä hetkellä semmosia unelmia enään*. Mut mä muistan sen kun mä sain sen runon 20-vuotiaana, että *sillon oli vaan hirveesti unelmia ja kaikki koko elämä edessä*. Mut sitte 20 vuotta on kuitenkin sitte toisaalta se on menny nopeesti mutta toisaalta se on pitkä aika et siinä ehtii yhdellä ihmisellä paljon tapahtua.

Vastauksensa aluksi haastateltava arvioi haaveidensa toteutumista; mitä tuli saavutet-

tua ja mitä ei. Naisen puheessa alkaa muodostua vaikutelma, ettei enää ole mahdollista yrittää toteuttaa haaveitaan: ”semmonen punainen tupa järven rannalla jäi saavuttamatta.” Tämän perään hän kuitenkin loiventaa vastaustaan ja toteaa tuvan olevan ”ainakin nyt vielä” saavuttamatta. Seuraavaksi puheessa tapahtuu mielenkiintoinen siirto, kun haastateltava ottaa oman elämänsä asiantuntijaroolin. Sen hän oikeuttaa luontevasti iälleen, onhan hän selvästi haastattelijaa vanhempi. ”Mä muistan aina kun mä täytin 21 eli olin sen ikänen kun sinä nyt”, nainen aloittaa nuoruusaikansa muistelun ja elämän tosiasioiden esittelyn, ja samalla haastattelijaa joutuu elämää kokemattoman oppityön rooliin.

Runon säkeiden innoittamana haastateltava alkaa käydä läpi huomioitaan. Hän rakentaa vahvoihin sanavalinnoin keski-ikä nuoruusajan vastakohtaksi. Puheessa vuorottelevat ”nyt” ja ”silloin”. Erilaisia ääri-ilmaisuja käyttämällä nuoruudesta muodostuu todellinen ruusunnappujen ja haaveilun kulta-aika: nappuja on tarjolla ”iso kasa”, ”hirveesti unelmia” ja ”kaikki koko elämä edessä”. Tämä on tutkittavan mukaan täysin luonnollista ja oikeastaan itsestäänselvää: ”niitä pitääki olla silloin kaksikymmentä vuotta.” Nuoruudessa asioita voi myös katsella hieman naiivisti.

Kuitenkin vuosien ja useiden elämäkokemusten tuloksena alkaa ”nyt”-aika, jonka myötä aikuinen oppii ymmärtämään, ettei kaikkia unelmia ole mahdollista toteuttaa. Haastateltava ilmoittaa tietäväisesti: ”ne ei kyllä aukea kaikki.” Unelmien toteutumattomuuden myötä haaveilukin vähitellen hiipuu. Ikävaiheiden välinen kontrasti tulee erityisen selvästi ilmi juuri vastauksen loppuosassa: ”nyt ei ... enään. Mut ... silloin oli vaan hirveesti unelmia.”

Haastateltava rakentaa nuoruuden haaveilun kiihkeyttä erilaisten ääri-ilmaisujen avulla. ”40-iän” realismi puolestaan perustuu mm. naisen kuvailulle, että tuohon ikään mennessä on nähnyt elämästä jo lähes kaiken. Elämäkokemukseen vetoaminen huipentuu, kun nainen myöntää nähneensä ”kuolemanki”. Mitä muuta elämällä olisikaan enää näytettävänä? Kuoleman ja elämän rajallisuuden kohtaamisella nainen selittää myös nykyisen haaveettomuutensa: ”*niin* nyt ei hirveesti oo tällä hetkellä semmosia unelmia enään.”

Haastateltavan vastauksen perusteella haaveilussa on kyse luonnonlain kaltaisesta ilmiöstä; aikuistumisen myötä ruusunnappuja syntyy yksinkertaisesti vähemmän eikä

niitä kaikkia voi saada aukeamaan. Sen lisäksi, että ”neljänkympin korvilla” on mahdollista ymmärtää elämän todellinen luonne, niin myös haaveilun ja elämänkaaren välinen yhteys vaikuttaa paljastuvan vasta keski-iässä: ”niin mä niinku nyt nelikymppisenä tajuan sen.”

Nainen katsoo vanhana ja viisaana elämäänsä taaksepäin ja yhdistää haaveilun lähinnä nuoruusaikaa ja nuorta aikuisuutta leimaavaksi. Kaiken kaikkiaan kyseisessä aineistotarkkelmassa vahvistetaan ilmeisen yleistä kulttuurista normia siitä, että nuorella kuuluu olla unelmia.

5 Pohdinta

Tutkimukseni tavoitteena oli perehtyä aiemmin vähän tieteellistä huomiota herättäneeseen haaveen käsitteeseen. Hahmotin ilmiötä kahden hyvin eri tasoilla toimivan lähestymistavan avulla. Ensinnäkin kartoitin ja laskin tutkittavien mainintoja nuorena aikuisena olleista eri haavesisällöistä. Lisäksi tarkastelin vastauksia noudattaen vahvasti aineistolähtöistä tutkimusotetta. Katsoin, minkälaisia haaveisiin ja haaveiluun liittyviä moraalisia merkityksiä haastattelupuheesta voi erottaa. Minua kiinnosti jo käsitteellisellä tasolla se, millaiseksi haaveen ilmiö puheessa rakentuu. Toisaalta olin kiinnostunut ikämoraaliin liittyvistä asioista eli iän ja haaveilun välisistä suhteista.

Kun nyt on palautettu mieleen, mitä tutkimuksessani oli tarkoitus tehdä, on hyvä aika arvioida sitä, mitä lopulta saatiin aikaan. Lähden tekemään yhteenvetoa tarkastelemalla erikseen tutkimuksen empiiristä, käsitteellistä ja metodologista antia.

5.1 Tutkimuksen empiirinen anti

5.1.1 Haavesisällöt

Tutkimuksessani yleisimmät nuoren aikuisuuden haaveet liittyivät työhön/opiskeluun, perheeseen, asumiseen, parisuhteeseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Harvinaisempia haaveilun kohteita olivat mm. vapaa-aika, harrastukset, menopelit, terveys ja yleisesti tulevaisuuden sävyyn liittyvät asiat. Aineistosta löytyneet nuoruuden unelmateemat ovat lopulta hyvin tavallisia ja arjenmakuisia. Sisältöjen voi huomata heijastelevan vahvasti kulttuurissamme olevia käsityksiä ja odotuksia aikuisiän kulusta. Levinson (1986) viittaa elämänrakenteen käsitteellä niihin asioihin elämässä, joilla on keskeisin merkitys yksilölle ja tämän elämäkululle. Levinson arvelee elämänrakenteen koostuvan useimmilla avioliitosta, perheestä ja työstä. Tutkittavien enemmistöllä varhaisnuoruuden unelmissa näyttää todella siintäneen melko perinteisen tai normatiivisen elämänrakenteen saavuttaminen.

Kun aineistosta nousseita haavesisältöjä vertaa niihin keskeisiin kehitystehtäviin, joita nuoren aikuisuuden elämänvaiheeseen on perinteisissä teorioissa liitetty, voi havaita selviä yhteneväisyyksiä. Lukuisten tutkittavien haaveet ovat jollain tapaa liittyneet perhe-elämään ja työasioihin – aivan kuten mm. Havighurst (1972), Erikson (1980)

ja Levinson (1986) teorioissaan esittävät. Tietyllä tapaa silmiin pistävää tutkimukseni haaveissa on asumiseen ja taloudelliseen hyvinvointiin liittyvien haaveiden suurehko rooli kokonaisuudessa. Monilla tutkittavilla näyttää olleen haaveissa tietynlaisen, eikä ehkä kovinkaan matalan elintason saavuttaminen: omakotitalo järven rannalla, menopelejä, matkustelua sekä sellainen varallisuustaso, ”ettei tarvitsisi aina miettiä, että mihin rahansa laittaa”.

Asumiseen, varallisuuteen sekä samalla tietynlaiseen itsenäisyyteen ja elintason liittyvät haaveet nuorten aikuisten elämässä näyttäsivät olevan melko vieraita ajatuksia em. kehitysteoreetikkojen esityksissä. Havighurst (1972) puhuu kyllä oman kodin hankinnan haasteesta ja tietynlaisen varallisuustason saavuttamisesta, mutta kehitystehävän sävy on selvästi erilainen kuin vuonna 2001 kerätyn aineiston vastauksista muodostuvassa kuvassa. Esim. rahan funktiona ei näytä Havighurstin teoriassa olevan niinkään kaikenlainen kuluttaminen kuin keino luoda perheelle kunnialliset puitteet elää.

Elintason liittyvät haaveet tuntuvat kovin 2000-lukulaiselta, ja on helppo kuvitella, että ne ovat entistä tärkeämpiä nykyajan nuorille aikuisille. Nurmi (1992) listaa 1990-luvulla ilmestyneessä tutkimuksessaan erääksi 19–34-vuotiaiden keskeisimmäksi henkilökohtaiseksi tavoitteeksi juuri varallisuuden hankkimisen. Muut tärkeät tavoitteet nuorten aikuisten elämässä liittyvät ammattiin ja koulutukseen, perheeseen sekä omaan persoonaan (Nurmi, 1992). Huolimatta Nurmen tutkimuksen kohteena olleen käsitteen (henkilökohtaiset tavoitteet) erosta saadut tavoitesisällöt näyttävät vastaavan melko hyvin oman aineistoni haavesisältöjä.

Aiemmissa haaveita kartoittaneissa tutkimuksissa (Ehrlichman & Eichenstein, 1992; King & Broyles, 1997) on saatu myös osittain samansuuntaisia tuloksia oman tutkimukseni kanssa. Ihmissuhteita, omia saavutuksia, vaikuttamista, rahaa ja elämän yleistä sävyä koskevat teemat vaikuttaisivat toistuvan vastauksissa, kun tutkittavilta kysytään heidän haaveistaan. Sen sijaan esim. terveys ja henkilökohtaiset ominaisuudet eivät haavesisältöinä nouse juurikaan esille omassa aineistossani, toisin kuin aiemmissa tutkimuksissa (Ehrlichman & Eichenstein, 1992; King & Broyles, 1997). Yleisimmissä nuoruuden haaveteemoissa on myös yhtymäkohtia niihin sisältöihin, joita 42-vuotiaat Lapsesta aikuiseksi -projektin tutkittavat ovat pitäneet sillä hetkellä elämässään tärkeimpinä: perhe, työ, lapset ja terveys (Pulkkinen ym., 2003).

On tärkeää huomioida se kulttuurinen ja ajallinen ympäristö, johon tutkittavat keronnassaan palaavat. Periaatteessa vastaukset ja muodostuneen haavekirjon voikin nähdä yhden aikakauden nuorisokuvaukseksi. Olisi mielenkiintoista tietää 2000-luvun nuorten aikuisten haaveteemoista. Korostuvatko edellä luetellut, ehkä aika perinteisetkin sisällöt vielä vai onko jotain uutta tullut tilalle? Kenties esim. työhaaveiden paikalle on voinut vaihtua julkisuudesta unelmoiminen. Mielenkiintoisen katsauksen tämän ajan nuorten haaveisiin tarjoili Helsingin Sanomat keväällä 2009 jutussaan, jossa Helsingin luonnontiedelukiolaisilta ja Etelä-Karjalan parikkalalaisilta lukiolaisilta kysyttiin, missä he olisivat kymmenen vuoden päästä. Nuorten työtä, asumista ja ihmissuhteita koskevissa visioissa näytti olevan hieman eroja riippuen asuinpaikasta.

”Työskentelen valokuvaajana ja elän chilliä ja huoletonta elämää. Asun pienessä ja söpössä retrotyyliin sisustetussa kämpässä yhtä boheemin kumppanini kanssa ja meillä on kaksi kissaa. Kämpä sijaitsee Helsingin keskustassa.” Nainen, 17 vuotta, Helsingin luonnontiedelukio.

”Asun jossain pienessä / keskisuuressa kaupungissa aviomieheni ja kahden lapsen kanssa, rivitalossa. Haaveilen omakotitalosta puutarhan ja kasvimaan kera, kaksoistytöistä ja poikalapsesta.” Nainen, 17 vuotta, Parikkalan lukio.

Vastauksia lukiolaisille esitettyyn kysymykseen, missä olet kymmenen vuoden päästä. Helsingin Sanomat 24.5.2009.

Edellisten aikuisuuden kynnyksellä olevien naisten vastaukset muistuttavat pääpiirteiltään tutkimusaineistoni 42-vuotiaiden vastauksia: haaveet liittyvät työhön, asumiseen, perheeseen ja parisuhteeseen, elämänsävyyn sekä harrastuksiin.

Aineistostani löytyneiden haaveiden suhteuttaminen yleisempiin kulttuurisiin odotuksiin tai kehitysteorioihin herättää monia kriittisiä kysymyksiä. Ovatko tutkittavien mainitsemat sisällöt todella niitä asioita, joista he ovat nuorina unelmoineet? Kuinka tietoisia he ovat olleet nuoreen aikuisikään kuuluvista yleisistä odotuksista? Mahdollisesti tutkittavat ovat voineet tarkoituksella (tai jonkinlaisesta velvollisuudesta) tuottaa kulttuurisen

normin mukaisia sisältöjä. Toisaalta joitakin haavemainintoja on vaikea nähdä jo nuorensa aikuisiässä syntyneiksi. Esim. muutamat naistutkittavat kuvailevat haavettaan siitä, että lapset pärjäisivät elämässä. Lasten selviämiseen liittyvän toiveen voisi ajatella kehittyvän pikemminkin myöhemmällä aikuisiällä, samalla kun omat lapset alkavat varttua ja kohdata elämän haasteita. Tämä johdattaakin yleisempään huomioon siitä, ettei tutkittavien mainitsemien haavesisältöjen voi itsestäänselvästi olettaa kuvaavan nimenomaan nuoruusiän haaveita.

Lapsesta aikuiseksi -tutkimuksen haastattelussa haaveita on kysytty retrospektiivisesti, menneisyyden ajatuksia muistellen. Vastauksia arvioitaessa yksi keskeinen kysymys liittyykin muistivirheeseen ja vastausten todenperäisyyteen: voivatko tutkittavat yksinkertaisesti muistaa väärin haavesisältöjään? Tai ovatko yksityiskohtaisemmat haaveet kenties unohtuneet haastateltavien mielistä jättäen jäljelle vain haaleita mielikuvia yleisemmistä tulevaisuuden linjoista? Mahdollisesti voi olla myös niin, että 42-vuotiaat tutkittavat uskovat haaveilleensa nuorina esim. talosta, autosta, perheestä tms., koska ovat sittemmin saavuttaneet ne, ja haastatteluhetkellä ovat ehkä pitäneet näitä asioita arvossaan.

Retrospektiiviseen haastattelutapaan liittyvät varaukset on siis syytä pitää mielessä haavesisältökuvia tarkasteltaessa. Kuinka todellisen kuvan pylväät pystyvät antamaan suomalaisen, 1970–1980-luvuilla nuoruuttaan eläneen tutkittavan haavemaailmasta? Kun tutkimukseni tarkastelu muuttuu diskursiiviseksi, siirtyy muisteluotteen merkitys takalalle. Enää ei olekaan keskeistä se, ovatko tutkittavat pystyneet kertomaan todenperäisesti unelmistaan. Sen sijaan tärkeämmäksi nousee haaveilua koskevat kulttuuriset puheet ja selittämisen vivahteet.

5.1.2 Haaveilu ja moraalipuhe

Haaveita kielenkäytön näkökulmasta tarkastellessani keskityin siihen, minkälaista moraalidiskurssia aihe tutkittavissa herättää. Tarkkailin ennen kaikkea sitä, millaiseksi haaveen ilmiö puheessa muodostuu ja miten puhujat ottavat kantaa haaveilun ja iän väliseen suhteeseen. Haaveita kuvaileva, luokittava tai arvottava puhe oli yllättävän laajasti esillä aineistossani. Puheessa rakentuva haaveen käsite tiivistyi analysoinnin tuloksena visuaaliseen muotoon, erityiseksi merkityskartastoksi.

Haaveen kulttuurisen merkityskartaston taustalla on aineiston systemaattista läpikäymistä, erilaisten haaveen käsitteeseen puheessa liitettyjen määritteiden poimimista, näiden määritteiden yleisemmän tason funktioiden miettimistä sekä syntyneiden ulottuvuuksien keskinäisten suhteiden ja moraalisten merkitysten analysointia. Käytin haaveulottuvuuksien suhteiden hahmottelussa tukena ATLAS.ti-ohjelmaa, mutta lopullinen kuvio syntyi paperille prosessin lopussa.

Kuviossa ilmenee tutkittavien puheessa tekemä haaveiden luokittelu sekä niiden arvottaminen eli heidän haaveilleen antamansa eräänlaiset diskursiiviset plus- ja miinusmerkit. Kartastossa voi ajatella näkyvän tutkittavien tekemän moraalityön ohella myös laajemmat haaveilua koskevat kulttuuriset käsitykset.

On ylipäänsä mielenkiintoista, miksi haastateltavien täytyy selitellä haaveidensa ominaisuuksia tai arvottaa niitä. Vaikuttaisi siltä, että etenkin pienet ja realistiset haaveet edellyttävät tutkittavalta jonkinlaista selitystä ja saavat helposti osakseen vähättelyä. Mistä kertoo se, että useat tutkittavat tulevat verranneiksi omia haaveitaan johonkin mystiseen erikoiseen ja ihmeelliseen haaveeseen? Kenties kulttuurissamme on jonkinlainen julkilausumaton normi siitä, että haaveiden pitää olla ”erikoisia” tai ”isoja suuria haaveita”, jotta niistä on lupa puhua kunnolla. Haaveita ja haaveilua vähättelevä puhetyyli muistuttaa tarkemmin ajatellen suomalaisen kulttuurin implisiittistä sääntöä siitä, ettei omalla onnella tai saavutuksilla kuulu kerskailla.

Haastateltavien tavallisina pitämiin haaveisiin näyttäisi tarttuneen ripaus itsestäänselvyyttä ja vähäisempää arvostusta. Kuka määrittelee haaveet tavallisiksi ja vähempiarvoisiksi? Haastateltavat tekevät sitä puheessaan, mutta periaatteessa tuon puheen voi nähdä myös yleisemmin suomalaisten tai länsimaisten normien ja arvojen heijastumaksi. Onko yhteiskunnassamme sallittavaa haaveilla esim. ”vain” turvallisesta elämästä ja perheestä ilman ylimääräistä selittelyä? Epäilen, että turvalliset ja ”pehmeät” haaveet tulkittaisiin tässä ajassa helposti kunnianhimottomuudeksi tai vähään tyytymiseksi. Näiden kysymysten myötä lähestytään jo mm. arvon käsitettä ja yhteiskunnallista arvokeskustelua.

Vaikka haaveita vähättelevä puhe voi kieliä yleisemmistä yhteiskunnan arvoista, esitän, että kyseisen puheen taustalla voi olla myös haastateltavan henkilökohtaisemmat motiivit. Kuvailamalla haaveitaan pieniksi ja maanläheisiksi tutkittava luo itsestään ku-

vaa vähään tyytyväänä ja todellisuudentajuisena haaveilijana. Edellä luettelemani piirteet lienevät hyveitä kulttuurissamme, ja näin haaveilija asettelee itsensä myönteiseen valoon.

Toisaalta haastatteluaineistossa rakennetaan kuvaa myös isoista, epärealistisista ja saavuttamattomista haaveista. Arkipuheessakin vilahtavat usein haihattelijat ja taivaanrannan maalarit. Miksi lennokas kyky irrottautua todellisuudesta ja käyttää mielikuvitusta määritellään puheessa kielteiseksi asiaksi? Kulttuurisesti haihattelu liitetään todennäköisesti selvemmin lapsuus- ja nuoruusaikaan; aikuisen odotetaan olevan ajatuksiin jo enemmän maantasalla.

Tutkimukseni perusteella näyttäisi olevan niin, että sikäli kun laajamittaista ja epärealistista haikailua pidetään kulttuurissamme epäilyttävänä tai vähemmän arvostettuna, niin myös kivenkova realismi on jollain tavalla arveluttavaa. Kuten eräistä aineistotteistakin hyvin kävi ilmi, vaikuttaisi olevan tärkeää harrastaa edes jossain määrin haaveilua – tai vähintään hallita haaveilun taito. Lähes kaikki aineistoni tutkittavathan kokevat haaveilleensa ainakin joskus ja muutamat pitävät haaveilua itsestäänselvänä toimintana. Ihmisen, jolla ei ole koskaan ollut haaveita, voidaan ehkä ajatella kalskattavan jotenkin epäinhimilliseltä, mielikuvituksettomalta ja tylsältä tai esim. psykiatrian näkökulmasta masentuneelta.

Haaveilun ja elämänkaaren kysymyksiä esittelevät aineistokatkelmat nostavat esille keskeisiä teemoja, vaikka kaikkiaan aineistoni ei niin kattavasti haaveilun ikämoraalia onnistunutkaan tavoittamaan. Kuten eräästä otteesta havaittiin, haavesisällöt voivat vaihtua samalla kun kronologinen ikä, elämänpiiri, arvot ym. muuttuvat ja elämäkokemukset lisääntyvät. Mutta onko näin pakko olla: tulisiko haaveissakin tapahtua jonkinlaista kehitystä elämäkulun varrella? Ainakin esittelemissäni aineistokatkelmissa naishaastateltavat tekevät selkeää eroa nuoruuden ja aikuisuuden välille – ja myös eri elämänvaiheita koskevien unelmien välille. Herääkin kysymys, miksi. Muuttuisiko haastateltava kovin epäuskottavaksi, lapselliseksi tai pinnalliseksi keski-ikäiseksi, jos kävisi ilmi, että hän edelleenkin haaveilee kartanosta ja hiekkarannoista? Runoilijaa siteeraava naishaastateltava voi olla osittain oikeassa esittäessään, että elämäkokemuksen karttuessa unelmointi jää taka-alalle. Toisaalta tuntuisi yhtä lailla perustellulta ajatella haaveilun päinvastoin kiihtyvän iän myötä, samalla kun elinaika alkaa hahmottua rajalliseksi ja omat

luonteenpiirteet ja arvot alkavat käydä itselle tutummiksi.

5.2 Tutkimuksen käsitteellinen anti

Haaveen ilmiötä selvittävä tutkimus on ollut kaiken kaikkiaan melko vähäistä ja kulkenut useampaa erilaista polkua. Hahmottelemani haaveen kulttuurinen merkityskartasto voi mahdollisesti tarjota uudenlaisen tavan ymmärtää haaveen ilmiötä. Aineistossani vahvasti näkyvät keskenään vastakkaiset ulottuvuudet: pienet ja realistiset haaveet sekä isot ja epärealistiset haaveet tulevat jossain määrin esille myös aiemmassa tutkimuksessa.

Esimerkiksi Heckhausen ja Kuhl (1985) määrittelevät haaveet fantasian maailmassa oleviksi toiveloiksi, joihin todellisuuden rajoitukset tai toteutumisen todennäköisyydet eivät vaikuta. Kun haaveen toteutumista suunnitellaan, on kyse pikemminkin halusta. Oettingen (1996, 1999) on tehnyt edellisen kaltaisen kahtiajaon, mutta hän käyttää hieman eri termejä: spontaanit, päiväunelmien kaltaiset fantasiat ja tapahtumien todennäköisyyttä arvioivat tulevaisuuden odotukset. Edellisten teorioiden mukaisesti haaveen tai fantasian käsite vaikuttaisi sijoittuvan omassa haaveen merkityskartastossani ennen kaikkea vasemmalle, epärealistiselle puolelle, kun taas kuvion oikean puolen nimitäjänä voisivatkin olla halut tai odotukset. Aiempi kirjallisuus sekä omat tutkimushavainnot puhuisivat sen puolesta, että haaveen ilmiöön liittyy useampia eri ulottuvuuksia. Oettingenin (1996, 1999) mukaan tulevaisuuteen suuntautuvan ajattelun tyyleillä on myös erilaiset vaikutukset toimintaan ja motivaatioon.

Seuraavaksi palaan vielä johdannossa esittelemääni Sehnsucht-käsitteeseen, joka kiinnitti jo tutkimusprosessin alussa huomiota tuoreudellaan ja yhtäläisyyksillä oman haastatteluaineistoni kanssa. Arvioin haaveen ja kaipuun käsitteitä tutkimukseni valossa.

Kun kaipuu määritellään voimakkaaksi, utopististen mielikuvien ja ristiriitaisten tunteiden sävyttämäksi kokemukseksi tilanteessa, jossa kaipauksen kohteen saavuttaminen on epävarmaa tai mahdotonta (Scheibe, 2005), tulee vaikutelma, että kaipuut ovat jostain todella erityistä ja epärealististäkin. Toiveita esim. kuukävelystä, maailmanrauhasta, kuolemattomuudesta tai vaikka halvaantuneen kaipuuta saada liikuntakyky takaisin. Käytännössä kuitenkin, ainakin tilastojen tasolla, kaipuut näyttäisivät liittyvän realistisempiin asioihin kuten perheeseen, omiin henkilökohtaisiin piirteisiin, parisuhteeseen,

terveyteen ja työhön.

Jos tutkimusaineistoni haavesisältöjä vertaa Sehnsucht-teorian esittelemiin kaipuun sisältöihin, on mahdollista löytää yhteneväisyyksiä. Kun edellä jo todettiin yleisimpien haaveteemojen mukailevan kiitettävästi kehitysteorioita, on tässä vaiheessa hyvä muistuttaa, että myös Sehnsuchtien ajatellaan liittyvän kunkin ikävaiheen kehityksellisiin haasteisiin ja tehtäviin. Nuoren aikuisuuden keskeiset haasteet: parisuhde, perhe ja työ vaikuttaisivatkin olevan asioita, joista haaveillaan ja joita kaivataan. Tämän puolesta puhuvat oman aineistoni lisäksi kaipuun sisällöistä tehdyt tutkimukset. Scheibe ym. (2007) havaitsivat nuorten aikuisten kaipuun käsittelevän ennen kaikkea terveyttä, henkilökohtaisia ominaisuuksia, perhettä ja parisuhdetta (tässä järjestyksessä). Myös Kotter-Gruhn ym. (2009) löysivät tuoreessa tutkimuksessaan melko samansuuntaisia tuloksia: nuorten aikuisten kaipaus kohdistuu voimakkaimmin parisuhteeseen, henkilökohtaisiin piirteisiin, perheeseen sekä työhön ja koulutukseen.

Kiinnostavaa on katsoa myös niitä teemoja, joissa varhaisaikuisten haaveet ja kaipaukset eivät sovikaan yhteen. Esimerkiksi aineistossani korostuvat taloudellisen hyvinvoinnin ja asumisen haaveet eivät näyttele suurtakaan roolia Sehnsucht-tutkimusten tuloksissa. Raha-asioihin liittyvä kaipuu näyttää olevan ylipäänsä melko vähäistä ja asumista käsitteleviä utopioitakin on harvemmalla (Kotter-Gruhn ym., 2009; Scheibe ym., 2007). Kenties rahaan ja asumiseen liittyvistä ajatuksista on turvallisempaa puhua unelmina, ja mahdollisesti vielä vähän epärealistisina sellaisina, kuten monet aineistoni tutkittavat nämä ajatukset esittävät.

Toinen mielenkiintoinen piirre aineistossani ovat maailman näkemiseen liittyvät haaveet. Vaikka Scheiben ym. (2007) tutkimuksessa nuorten aikuisten vapaa-aikaan ja mahdollisesti myös matkusteluun liittyvä kaipaus on hyvin vähäistä, esiintyy tuo tema aineistossani melko useasti. Turoma (2007) tarkastelee Nostalgia-kirjan artikkelissaan länsimaisen ihmisen matkustushalua ja pitää turismia yhtenä nostalgian muotona. Kun asiaa pohtii tarkemmin, on helppo nähdä aineistoni matkustelusta haaveilleet tutkittavat eräänlaista kaukokaipuuta potevina. Kuten Turoma matkakirjoituksia analysoimalla osoittaa, ei kaipuun tarvitse kohdistua aina kotimaan multaan vaan ikävöinti voi yhtä lailla liittyä vieraisiin mantereisiin, kulttuureihin tai turistikokemukseen. Tällainen kaipuu on todennäköisesti ollut sekoittuneena monen tutkittavani matkustushaaveisiin, ja joil-

lakin kaukokaipuu vaikutti olevan yhä voimakas vielä keski-iässäkin.

Haaveissa voi havaita sekä yhteneväisyyksiä että eroja kaipuun sisältöjen kanssa. Sisältöjen tarkastelun perusteella alkaa vahvasti näyttää siltä, että vastaus on melko samanlainen, kysyttiinpä tutkittavilta a) ”*haaveita siitä, mitä he elämältään haluavat*” (Lapsesta aikuiseksi -tutkimus) tai b) ”*vahvoja ihmisiin, asioihin, tapahtumiin tai kokemuksiin liittyviä haaveita omasta menneisyydestäsi, nykyisyydestäsi tai tulevaisuudestasi, jotka ovat voimakkaita, pysyviä eivätkä helposti saavutettavissa nykyisyydessä*” (vapaa suomennos; Scheibe ym., 2007) tai c) ”*tavoitteita, toiveita, suunnitelmia ja unelmia, joita sinulla on, kun ajattelet tulevaisuutta*” (vapaa suomennos; Nurmi, 1992) tai d) ”*missä olet kymmenen vuoden päästä?*” (Helsingin Sanomat, 24.5.2009). Vaikka vastauksista löytyy varmasti vaihtelua, päädytään ainakin keskiarvojen tasolla tarkasteltaessa todennäköisesti hyvin vakiomuotoiseen vastaukseen, johon kuuluvat mm. työpaikka, puoliso, lapsia, oma koti sekä sopivasti rahaa. Tämä herättää luonnollisesti kysymyksiä mm. haaveen, kaipuun, henkilökohtaisen tavoitteen ym. tulevaisuuteen suuntautuvien motivationaalisten käsitteiden mielekkyydestä. Onko käsitteissä riittävästi eroja, jotta niiden voidaan ajatella olevan itsenäisiä ja erillisiä? Todennäköisesti vastausten samankaltaisuus kertoo jotain myös yleisemmin haastatteluvuorovaikutuksesta ja siihen liittyvistä säännöistä. Palaan tähän huomioon vielä myöhemmin.

Sisältöjen yhteneväisyyksien lisäksi haaveen ja kaipuun käsitteissä vaikuttaisi olevan myös rakenteellisempia samanlaisuuksia. Jos esimerkiksi tarkastelee hahmottelemaani haaveen kulttuurista merkityskartastoa Sehnsucht-käsitteen näkökulmasta, näyttäisi kaipuu istuvan hämmästyttävän hyvin ison ja epärealistisen unelman neljännekseen. Tämän puolesta puhuu jo se, että Sehnsucht määritellään kaukaiseksi ja saavuttamattomaksi utopiaksi. Näitä kuvailevia piirteitä käytetään omassa aineistossanikin. Mahdollisesti kaipuu voisi olla myös lähellä ison ja realistisen haaveen neljännestä. Joka tapauksessa kaipuun tulee olla jotain isoa ja oman elämän kannalta merkittävää. Muutamien aineistoni tutkittavien kohdalla tulee lisäksi selvästi vaikutelma, että vastauksessa esiintyvät myös Sehnsucht-käsitteelle asetetut kuusi keskeistä kriteeriä. Ehdottomasti seuraava tutkimuksellinen askel olisi ollutkin viedä deduktiivinen lähestymistapa pidemmälle ja katsoa kaipuun ilmenemistä aineistossani yksittäisten vastausten tasolla.

Sehnsucht-käsitteessä on kuitenkin joitain ihmetystä herättäviä piirteitä. Löydetyt

sisällöt ovat yllättävän arkisia verrattuna kaipuu-teorian antamaan kuvaan. Myös Sehnsuchtin keskeisiin rakenteellisiin tekijöihin kuuluva reflektio- ja arviointiprosessi mietityttää. Ihmisten ajatellaan arvioivan omaa elämäänsä suhteessa ihanteellisiin elämäntilanteisiin tai normatiivisiin kehitystehtäviin ja tätä kautta lähtevän ehkä tavoittelemaan joitain asioita elämäänsä. Käytännössä oma tutkimukseni näyttäisi tukevan tällaista näkökulmaa; ovathan haavesisällöt suhteellisen normatiivisia. Mahdollisesti tutkittavat ovat nuorina aikuisina miettineet ihanteellista elämäntilanteen kuvaa ja arvioineet, mitä heidän elämästään vielä puuttuu. Tätä kautta myös iän ja haaveilun suhde korostuisi: ihmiset haaveilevat sellaisista asioista, joita heidän ikäisillään kuuluisi olla.

Aivan kuten haavesisältöjen kohdalla oli syytä arvioida vastausten todenperäisyyttä, voi samaa kysyä myös kaipuun sisältöjen kohdalla. Ovatko Scheiben ja tutkimuskumppaneiden löytämät sisällöt niitä, joita oikeasti kaivataan? Mayser, Scheibe, ja Riediger (2008) havaitsivat, että 27 prosenttia tutkittavista oli jättänyt virallisissa kyselylomakkeissa mainitsematta mm. seksikokemuksiin, uskottomuuteen, omaan tai toisen kuolemaan tai koston liittyviä kaipuita. Tämä havainto laittaakin kysymään, mitä oman aineistoni tutkittavat olisivat vastanneet, jos haaveita olisi tiedusteltu paperilapuilla nimettömästi. Selvästi poikkeavia tai esim. moraalisesti arveluttavia mainintoja ei aineistoni löydy.

5.3 Tutkimuksen metodologinen anti

Vaikka varsinaisena tavoitteenani ei ollut tarkastella haastattelututkimukseen liittyviä piirteitä, nousivat kysymisen ja vastaamisen seikat keskeiseksi, käsittelemisen arvoiseksi teemaksi tutkimuksessani. Näin työni asettuu myös osaksi sitä tutkimustraditiota, jossa haastattelua tarkastellaan vuorovaikutuksena (esim. Maynard, Houtkoop-Steenstra, Schaeffer, & van der Zouwen, 2002; Ruusuvuori & Tiittula, 2005).

Havaitsin yleensä neutraaliuteen pyrkivien puolistrukturoitujen haastattelukysymysten voivan sisältää myös moraalista arvottamista. Kun haastattelukysymyksessä määritellään haaveilu yleiseksi ilmiöksi, jota useimmat harrastavat, tulee haaveilu asetelluksi myönteiseen ja haaveettomuus hieman kielteiseen valoon. Harvempi haluaa kuulua haaveettomaan vähemmistöön. Tämä luokittelu puolestaan vaikutti todennäköisesti siihen, miten haastateltavat lähtivät vastaamaan kysymykseen. Useat yhtyivät kysymyk-

sessä esitettyyn oletukseen: haaveilua pidettiin luonnollisena ja yleisenä asiana ja haastateltavat tuottivat runsaasti erilaisia haavesisältöjä. Epäselväksi tutkimuksessani jäi, pitävätkö tutkittavat haaveilua todella niin yleisenä asiana kuin väittävät vai liittykö heidän vakuuttuneisuutensa haaveilusta jotenkin odotukseen, jonka haastattelija tulee sanoillaan rakentaneeksi.

Jos myös muita haaveilua koskevia haastattelukysymyksiä katsoo tarkemmin, voi havaita, etteivät nekään ole täysin ongelmattomia. Joillekin tutkittaville esitetty tarkentava kysymys ”Onko sinulla ollut haaveita siitä elämästä, jollaista haluaisit elää tai haaveita omista saavutuksistasi?” sisältää taas itsessään uudenlaisia oletuksia haaveilusta ja ohjaa samalla sitä, mihin haastateltavat vastauksessaan orientoituvat. Haavepuhe muodostuu hyvin erilaiseksi sen mukaan, ajatellaanko haaveiden koskevan elämäntapaa vai saavutuksia. Voi myös kysyä, liittyvätkö saavutukset niinkään haaveisiin kuin esim. tavoite-käsitteeseen. Joka tapauksessa on selvää, että melko muodolliseen ja samantyyppiseen toistuvaan haastattelutapaan tähtäävässä tutkimuksessa tällaiset kysymysten vivahteet ja mahdolliset haastattelijoiden lisäkysymykset tuottavat huomattavan määrän vastausvaihtelua sekä asettavat haastateltavat keskenään erilaisiin asemiin.

Yhtälailla myös jatkokysymykseen ”Kun nyt arvioit elämääsi, niin ovatko haaveesi toteutuneet? Oletko yrittänyt tehdä jotain haaveen toteuttamiseksi?” voi nähdä sisältyvän hieman moraalisen sävyn. Kun edellä on kysytty haaveiden toteutumisesta ja heti tämän jälkeen tiedustellaan, onko toteutumisen eteen ylipäänsä tehty mitään, on arvioitavaksi kuultava asetelma valmis. Kysymyksistä välittyy viesti, että haaveiden eteen kuuluu ponnistella ja pelkkä mielikuvien vaaliminen on vähemmän arvostettavaa. Joillekin aineistoni tutkittaville tulee selvästi puheessaan tarve selitellä haaveiden toteutumattomuutta tai omaa toimeentuloaan. Nämä huomiot tukevat entisestään tietoa siitä, että haastattelukysymysten laadinnassa on käytettävä aivan erityistä huolellisuutta.

Aineistossani ilmennyt haaveilun luonnollisuus -puhe sekä keskenään melko yhdenmukaiset haavesisällöt ja -vastaukset johdattavat miettimään myös sitä, voisiko vastaamisen tapaan vaikuttaa esim. pyrkimys toimia pätevästi ja auttavaisena haastateltavana. Tässä mielessä on tärkeää ottaa huomioon yleisemmät haastattelutilanteen lainalaisuudet. Tutkimushaastattelu on erityinen vuorovaikutustilanne, jossa vallitsee tietynlaiset valta-asemat ja käyttäytymissäännöt (Maynard ym., 2002). Haastatteluun kuu-

luu tietämättömän haastattelijan ja tutkittavasta ilmiöstä tietävän haastateltavan roolit (Ruusuvuori & Tiittula, 2005). Vuorovaikutukseen pätee arkikeskustelusta tutut rakenteet ja julkilausumattomat säännöt kuten se, että kysymystä seuraa vastaus (Ruusuvuori & Tiittula, 2005). Kuitenkin esim. sitä, että haastateltava alkaisi korjaillla haastattelijan sanoja tai kieltäytyisi yhteistyöstä, ei yleensä nähdä sopivaksi haastattelukäyttämiseksi. Havaintojeni mukaan tutkimukseni haastateltavat toimivat tietyllä tapaa pätevinä haastateltavina: he vastaavat luontevasti nuoruushaaveita koskeviin kysymyksiin sen sijaan, että alkaisivat esim. kyseenalaistaa kysymyksessä rakennettua luokitusta.

Diskurssianalyttisessä viitekehyksessä ajatellaan, että puhuja rakentaa viestinsä aina kulloinkin kyseessä olevaa yleisöä silmällä pitäen. Näin ollen tieteellisessä haastattelututkimuksessa mukana oleva ihminen suuntaisi puheensa yliopistoa edustavalle haastattelijalle, pyrkisi arvioimaan tätä yleisöään ja koittaisi kuunnella, mitä häneltä odotetaan vastaukseksi. Se, millä tavoin haastattelun konteksti on voinut heijastua omissa aineistossani muodostuvaan haavepuheeseen, jää pohdittavaksi.

Työssäni konkretisoituu hyvin haastattelututkimuksen teon haasteellisuus. Tutkittavien vastaamista voivat ohjata mm. haastattelukysymykset, haastattelijoiden oma aktiivisuus sekä tutkittavalla oleva haastateltavan rooli. Lisäksi tutkittavien erilaiset tavat kuulla ja tulkita kysymykset synnyttävät entisestään vaihtelua haastatteluvastauksiin. Tutkimushaastattelu muistuttaa tuskin koskaan ärsyke–reaktio-mallin kaltaista, yksinkertaista operaatiota (Maynard ym., 2002). Kyse on aina jostain monimutkaisemmasta ja vaikutuksille alttiimmasta. Mm. näistä tekijöistä johtuen haastatteluja on mahdollista ja myös syytä analysoida vuorovaikutuksena.

5.4 Tutkimuksen yleisempi arviointi

Tämän työn erityisinä ansioina olivat laadulliseen tutkimukseen epätavallisen iso aineisto sekä aineiston tarkastelu kahdella eri tarkkuudella. Vaikka laadullinen tutkimus ei lähtökohtaisesti pidäkään tulosten yleistettävyyttä mielekkäänä tutkimusmetodologisena kysymyksenä (Eskola & Suoranta, 1998), on silti ainutlaatuista olla yhtä suomalaista ikäluokkaa melko kattavasti edustavan laadullisen tutkimusaineiston äärellä. Olen vakuuttunut siitä, että aineistoni on onnistunut vangitsemaan monipuolisesti haaveisiin ja unelmointiin liittyviä käsityksiä ja vivahteita samoin kuin runsaan joukon erilaisia u-

nelmoinnin kohteita. Myös se, miten suomalaiset ylipäänsä puhuvat haaveista – ainakin nuoruutta koskevista sellaisista – on vaikutelmani mukaan tutkimusaineistossa hienosti ikuistettuna. Kaiken kaikkiaan haave näyttäytyikin työssäni selvästi kulttuurisessa asussaan. Lisäksi tutkimuksessani on tullut vahvistusta sille, ettei pelkkä haavesisältöjen tarkastelu riitä antamaan kunnollista käsitystä haaveen ilmiöstä. Tässä työssä erityisenä etuna olikin mahdollisuus tutkia haaveita ja haaveilua myös yksityiskohtaisemmin, yksittäisten vastausten tasolla.

Aineiston diskurssianalyttista tarkastelua hankaloitti jossain määrin se, että olen saanut aineiston valmiiksi litteroituna käsiini. Itse en siis ole tutkimiani haastatteluja ollut tekemässä. Tämä on varmasti sekä hyvä että huono puoli. Ilman tunnesiteitä haastateltaviin tai muistikuvia tutkimustilanteista olen yhtäältä pystynyt katsomaan aineistoa objektiivisemmin, mutta toisaalta olen saattanut ymmärtää tutkittavien sanomisia myös väärin. Olen ollut täysin haastattelijoiden kirjoittamien haastatteluvastausten varassa. Ja tutkimustyön aikana on käynyt selväksi, että jokaisella haastattelijalla on omanlaisensa litteraatiokäsiala. Vastaukset vaihtelevat sekä yleiseltä virkeasultaan että myös litteroinnin tarkkuudeltaan; jotkut ovat tehneet huolellisempaa jälkeä kuin toiset. Päädyin kuitenkin analysoimaan aineistoa sellaisenaan, mahdolliset puutteet tiedostaen, vaikka minun olisi periaatteessa ollut mahdollista saada käsiini myös ääninauhoitukset haastatteluista.

Tämän tutkimuksen ansioksi voisi lukea myös sen, että olen kehitellyt aineistoni pohjalta haaveen ulottuvuuksia havainnollistavan kartaston. Arvioni mukaan haaveen kulttuurinen merkityskartasto onnistuu tavoittamaan kattavasti aineistossani esiintyvän haaveisiin liittyvän luokittelupuheen. Tulevaisuudessa olisi tärkeää selvittää, onko hahmottelemallani kuviolla mahdollisuudet toimia laajemminkin haaveen kulttuuristen merkitysten ilmentäjänä. Esimerkiksi muodostuuko samanlainen nelijako myös tutkittaessa toisenlaisia aineistoja tai kokonaan eri ikäryhmiä? Voihan olla, että haaveulottuvuudet asettuisivat aivan erilaiseen kuvioon, jos aineiston hankinnassa olisi käytetty esim. avohaastattelua, tai jos unelmista olisi kysytty menneisyyden muistelun sijaan prospektiivisesti.

Olisi myös kiinnostavaa katsoa, miten suuri vaikutus tutkittavien iällä ja kulttuurihistoriallisella taustalla on ollut tässä työssä syntyneen haavekartan muotoon. Pitävätkö

tämän päivän nuoret aikuiset enää minkäänlaisia unelmia esim. epärealistisina haihatuksina? Ja jos pitävät, niin määrittyisivätkö nuorten maailmankuvassa samat asiat utopioksi kuin vaikka heidän vanhempiensa ajattelussa? Kaiken kaikkiaan merkityskartasto voisi tarjota erään väylän tutkia haaveen käsitteen kulttuurista muutosta ja samalla myös yleisten normien ja arvojen kehitystä.

Tässä tutkimuksessa tarkastelemani haaveen käsite ja hahmottelemani merkityskartasto synnyttävät mahdollisuuksia monenlaisille mielenkiintoisille jatkokysymyksille. Toivottavasti tulevaisuudessa näitä teemoja avataan tarkemmin psykologisessa tutkimuksessa.

Lähteet

- Adelswärd, V. (1998). Moral dilemmas and moral rhetoric in interviews with conscientious objectors. *Research on Language and Social Interaction*, 31, 439-464.
- Baker, C., & Keogh, J. (1997). Mapping moral orders in parent-teacher interviews. Teoksessa A. Marcarino (toim.), *Analisi della conversazione e prospettive di ricerca in etnometodologia* (s. 25-42). Urbino: Editioni QuattroVenti.
- Baruch, G. (1981). Moral tales: parents' stories of encounters with the health professions. *Sociology of Health and Illness*, 3, 275-295.
- Bergmann, J. R. (1998). Introduction: Morality in discourse. *Research on Language and Social Interaction*, 31, 279-294.
- Ehrlichman, H., & Eichenstein, R. (1992). Private wishes: Gender similarities and differences. *Sex Roles*, 26, 399-422.
- Erikson, E. H. (1980). *Identity and the life cycle*. New York: Norton.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (toim.). (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Freud, S. (1981). *Johdatus psykoanalyysiin* (kolmas painos; E. Puranen, käänt.). Jyväskylän: Gummerus.
- Giambra, L. M. (2000). Daydreaming characteristics across the life-span: Age differences and seven to twenty year longitudinal changes. Teoksessa R. G. Kunzendorf & B. Wallace (toim.), *Individual differences in conscious experience* (s. 147-206). Amsterdam: John Benjamins.
- Havighurst, R. J. (1972). *Developmental tasks and education* (kolmas painos). New York: Longman.
- Heckhausen, H., & Kuhl, J. (1985). From wishes to action: The dead ends and short cuts on the long way to action. Teoksessa M. Frese & J. Sabini (toim.), *Goal directed behavior: The concept of action in psychology* (s. 134-159). Hillsdale, N.J: Lawrence Erlbaum.
- Hepburn, A., & Wiggins, S. (2007). Discursive research: themes and debates. Teoksessa A. Hepburn & S. Wiggins (toim.), *Discursive research in practice. New approaches to psychology and interaction* (s. 1-28). New York: Cambridge university press.

- Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Jolanki, O. (2009). *Fate or choice? Talking about old age and health*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 1434.
- Jäppinen, H. (toim.). (1999). *Synonyymisanakirja* (toinen painos). Porvoo: WSOY.
- King, L. A., & Broyles, S. J. (1997). Wishes, gender, personality, and well-being. *Journal of Personality, 65*, 49-76.
- Klinger, E. (toim.). (1971). *Structure and functions of fantasy*. New York: Wiley-Interscience.
- Kotter-Gruhn, D., Wiest, M., Zurek, P. P., & Scheibe, S. (2009). What is it we are longing for? Psychological and demographic factors influencing the contents of Sehnsucht (life longings). *Journal of Research in Personality, 43*, 428-437.
- Kurri, K., & Wahlström, J. (2001). Dialogical management of morality in domestic violence counselling. *Feminism and Psychology, 11*, 187-208.
- Kurri, K., & Wahlström, J. (2005). Placement of responsibility and moral reasoning in couple therapy. *Journal of Family Therapy, 27*, 352-369.
- Levinson, D. J. (1986). A conception of adult development. *American Psychologist, 41*, 3-13.
- Lintula, S. (1993). *Nuorten aikuisten naisten elämäntyyli: Haastatteluaineiston kvalitatiivinen analyysi*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Lonkila, M., & Silvonen, J. (2002). Laadullinen tekstianalyysi ATLAS.ti 4.2. -ohjelmalla [Ohjelmiston käsikirja]. [viitattu 9.7.2009] Saatavissa: <http://www.valt.helsinki.fi/atk/atlas/s2002/lonsil.pdf>.
- Maynard, D., Houtkoop-Steenstra, H., Schaeffer, N., & van der Zouwen, J. (toim.). (2002). *Standardization and tacit knowledge: Interaction and practice in the survey interview*. New York: Wiley.
- Mayser, S., Scheibe, S., & Riediger, M. (2008). (Un)reachable? An empirical differentiation of goals and life longings. *European Psychologist, 13*, 126-140.
- Nikander, P. (1997). Diskursiivinen käänne (sosiaali)psykologiassa. *Psykologia, 32*, 404-414.
- Nikander, P. (2002). *Age in action. Membership work and stage of life categories in*

- talk*. Helsinki: The Finnish Academy of Science and Letters.
- Nikander, P. (2008). Constructionism and discourse analysis. Teoksessa J. A. Holstein & J. F. Gubrium (toim.), *Handbook of constructionist research* (s. 413-428). New York: Guilford Press.
- Nurmi, J.-E. (1992). Age differences in adult life goals, concerns, and their temporal extension: A life course approach to future-oriented motivation. *International Journal of Behavioral Development*, 15, 487-508.
- Oettingen, G. (1996). Positive fantasy and motivation. Teoksessa P. M. Gollwitzer & J. A. Bargh (toim.), *The psychology of action. Linking cognition and motivation to behavior* (s. 236-259). New York: Guilford Press.
- Oettingen, G. (1999). Free fantasies about the future and the emergence of developmental goals. Teoksessa J. Brandstädter & R. M. Lerner (toim.), *Action and self-development* (s. 315-342). London: Sage.
- Oettingen, G., & Mayer, D. (2002). The motivating function of thinking about the future: Expectations versus fantasies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 1198-1212.
- Perttula, J. (1998). *The experienced life-fabrics of young men*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Pietikäinen, S., & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Potter, J., & Edwards, D. (2001). Discursive social psychology. Teoksessa W. P. Robinson & H. Giles (toim.), *The new handbook of language and social psychology* (s. 113-118). Chichester: Wiley.
- Pulkkinen, L. (toim.). (1996). *Lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä: Atena.
- Pulkkinen, L. (2006). The Jyväskylä Longitudinal Study of Personality and Social Development (JYLS). Teoksessa L. Pulkkinen, J. Kaprio, & R. Rose (toim.), *Socioemotional Development and Health From Adolescence to Adulthood* (s. 29-55). New York: Cambridge University Press.
- Pulkkinen, L., Fyrsten, S., Kinnunen, U., Kinnunen, M.-L., Pitkänen, T., & Kokko, K. (2003). 40+. *Erään ikäluokan selviytymistarina*. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 349. Jyväskylän yliopistopaino.
- Rossi, R., & Seutu, K. (toim.). (2007). *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja*

- muistista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Ruusuvuori, J., & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 22-56). Jyväskylä: Vastapaino.
- Sadeniemi, M. (toim.). (2002a). *Nykysuomen sanakirja. Ensimmäinen osa* (15. painos). Porvoo: WSOY.
- Sadeniemi, M. (toim.). (2002b). *Nykysuomen sanakirja. Kuudes osa* (15. painos). Porvoo: WSOY.
- Sadeniemi, M. (toim.). (2002c). *Nykysuomen sanakirja. Viides osa* (15. painos). Porvoo: WSOY.
- Scheibe, S. (2005). *Longing (Sehnsucht) as a new lifespan concept. A developmental conceptualization and its measurement in adulthood*. Väitöskirja. Fachbereich Erziehungswissenschaft und Psychologie der Freien Universität Berlin. [viitattu 9.6.2009]. Saatavissa: http://www.diss.fu-berlin.de/diss/receive/FUDISS_thesis_000000001714.
- Scheibe, S., & Freund, A. M. (2008). Approaching Sehnsucht (life longings) from a life-span perspective: The role of personal utopias in development. *Research in Human Development, 5*, 121-133.
- Scheibe, S., Freund, A. M., & Baltes, P. B. (2007). Toward a developmental psychology of Sehnsucht (life longings): The optimal (utopian) life. *Developmental Psychology, 43*, 778-795.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research: A practical handbook* (toinen painos). London: Sage.
- Silverman, D. (2009). *Making everyday life remarkable: The task for qualitative research*. Jyväskylän yliopisto. (Luento 28.5.2009, Metodifestivaalit 2009)
- Singer, J. L. (1975). Navigating the stream of consciousness. Research in daydreaming and related inner experience. *American Psychologist, 30*, 727-738.
- Tienari, J., Vaara, E., & Meriläinen, S. (2005). Yhteisyyden rakentuminen haastattelussa. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 103-124). Jyväskylä: Vastapaino.

- Tiittula, L., & Ruusuvuori, J. (2005). Johdanto. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 9-21). Jyväskylä: Vastapaino.
- Turoma, S. (2007). Tylsä on elää, rakas jevgeni. Teoksessa R. Rossi & K. Seutu (toim.), *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista* (s. 229-265). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.